

‘ÇOCUK TESLİMİ VE ÇOCUKLA KİŞİSEL İLİŞKİ KURULMASINA İLİŞKİN MAHKEME KARARLARININ YERİNE GETİRİLMESİ: KARŞILAŞTIRMALI HUKUK VE 7343 SAYILI KANUN’UN GETİRDİĞİ DEĞİŞİKLİKLER ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRMELER’

‘Enforcement of Custody and Contact Orders: Considerations in the Framework of Comparative Law and the Changes Brought by Law No. 7343’

Levent BÖRÜ*
Şafak PARLAK BÖRÜ**

ÖZET

Çocuk teslimi ve çocukla kişisel ilişki kurulmasına dair mahkeme kararlarının yerine getirilmesi, Türk yasa koyucusunun getirmiş olduğu yeni değişiklikler nedeniyle oldukça güncel bir konudur. Çocuk teslimi ve çocukla kişisel ilişki kurulmasına ilişkin mahkeme kararlarının yerine getirilmesine ilişkin sistem 7343 sayılı Kanunla değişmiştir. İcra İflas Kanunu hükümleri çerçevesindeki, uzun zamandır yoğun eleştirilere uğrayan uygulama sona ermiş; Çocuk Koruma Kanunu’na ve Türk Medeni Kanunu’na eklenen yeni hükümler uyarınca çocuğun üstün yararını daha iyi gözetmesi hedeflenen yeni bir sistem geliştirilmiştir. Çalışmamızda mevzuat değişikliğine duyulan ihtiyacın gerekçesi ve yeni sistemin ortaya çıkış süreci ele alınmıştır. Türk hukukunda geliştirilen sisteme ışık tutması amacıyla, yabancı hukuklarda konunun yasal düzenlemeler ve uygulama bağlamında nasıl ele alındığına;

Makalenin Geliş Tarihi: 20.09.2022, **Makalenin Kabul Tarihi:** 28.09.2022.

* Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi (Özel Hukuk) Medeni Usul-İcra ve İflas Hukuku Anabilim Dalı, e-posta: leventboru@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3043-3467.

** Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi (Özel Hukuk) Medeni Hukuk Anabilim Dalı, e-posta: sparlak@law.ankara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9843-6034.

ülkeden ülkeye çeşitlilik arz etmekle birlikte, öngörülen tedbir ve yaptırım mekanizmalarına yer verilmiştir. Son olarak 7343 sayılı Kanunun getirdiği değişiklikler ele alınmıştır. Yeni sistemin genel itibarıyla olumlu yönleri olmakla birlikte, sistemin çocuğun üstün yararının korunmasında ne derece etkin olabileceğinin ancak gelişen uygulamayla sağlıklı değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: çocuğun üstün yararı, çocuk teslimi, çocukla kişisel ilişki kurulması, 7343 sayılı Kanun, Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK).

ABSTRACT

The enforcement of court decisions regarding custody and establishing a personal relationship with the child (contact order) is a very current issue due to the new changes introduced by the Turkish legislator. The system regarding enforcement of custody and contact orders has been amended with Code no:7343. The practice within the framework of the provisions of the Enforcement and Bankruptcy Code, which has been heavily criticized for a long time, has come to an end. In accordance with the new provisions added to Child Protection Code and Turkish Civil Code, a new system has been developed that aims to better protect the best interests of the child. In our study, the reason for the need for legislative changes and the emergence of the new system are discussed. In order to shed light on the system developed in Turkish law, how the issue is handled in foreign laws, the foreseen measure and sanction mechanisms are included. Finally, it is thought that, although the fundamental innovations brought by the Law No.7343 have positive aspects in general, how effective the system can be in protecting the best interests of the child can only be evaluated most conveniently with the developing practice.

Key words: best interest of the child, custody of the child, contact with the child, Law No. 7343, Child Protection Code (CPC).

I. GİRİŞ

Bir çocuğun anne veya babasının velayet hakkının sona ermiş olması, artık çocuğuyla kişisel ilişki kuramayacağı anlamı taşımaz. Böyle durumlarda da anne veya baba çocuğunu görme, onunla haberleşme; bir başka deyişle onu hayatında var etme ve de çocuğunun hayatında var olma hakkına sahiptir. Zira

‘çocukla kişisel ilişki kurma (ÇKİK) hakkı’¹ hem anne ve babanın hem de çocuğun kişilik haklarından olup; devredilemez ve vazgeçilemez niteliktedir. Anne ve baba açısından AİHS’ nin 8. maddesinin ilk fıkrasıyla, çocuk açısından ise BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin 9. maddesi ile bu hak güvence altına alınmıştır². Çocuğun gelişim sürecinde sadece anneye değil, babaya da ihtiyacı olduğunun bilimsel açıdan kabul görmesi ve çocuğun üstün yararının korunması ilkesi çerçevesinde, çocukla ilgili düzenlemelere yer veren tüm uluslararası metinlerde çocuğun anne ve babasıyla arasındaki ilişkinin korunması ve devam ettirilmesinin önemi vurgulanmaktadır.

Çocukla kişisel ilişki kurulmasında gözetilen amaç, çocuk ile anne veya babası arasındaki ilişkinin hukuki bağdan ibaret olmaması, duygusal bağın da kurulması³; çocuğun velayet hakkına sahip olmayan tarafa yabancılaşmamasıdır⁴. Kişisel ilişkinin sürdürülmesinde gözetilen amaç, çocuk ile anne veya babası arasında evlilik birliği boyunca oluşmuş ve geliştirilmiş ilişkinin korunarak devamını sağlamaktır. Çocuğun velayeti kendisine bırakılmayan taraf da, çoğunlukla onun sağlığından, duygu ve düşünce dünyasından, eğitim-öğretim ve sosyal hayatından, özetle günlük yaşamından haberdar olmak; mutluluklarında ve sorunlarıyla baş etme süreçlerinde yanında olmak ister⁵. Bu husus TMK m. 323’de yasal düzlemde ele alınmış olup; hükümde ana ve babadan her birinin, velayeti altında bulunmayan veya kendisine bırakılmayan çocuk ile uygun kişisel ilişki kurulmasını isteme hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Bir çocuğun anne ve

¹ Doktrinde anılan hak AİHS gereğince aile yaşamına saygı gösterilmesi talebinin parçası olarak ifade edilmiştir (Selma Hülya İmamoğlu, “Ana Baba ve Çocuk Arasında Kişisel İlişki Kurulmasında Çocuğun İradesinin Dikkate Alınması”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 70, S.3., (2021), 847’ den naklen).

² Anılan hakka ilişkin bilgi için bkz. Fulya Erlüle, “Çocuk İle Kişisel İlişki Kurulması”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 16, S.3, (2010), 217 vd.; İmamoğlu, 841 vd.; İlknur Serdar, “Kişisel İlişki Kurma Hakkı”, Prof.Dr.Ünal Narmanlıoğlu’ na Armağan, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 9, Özel Sayı, (2007), 739 vd; Ahmet Türkmen, “Çocuğun Kişisel İlişki Kurma Hakkı”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi 26, S.2, (2020), 1126 vd.; Canan Yılmaz: “Yargıtay Kararları Işığında Çocukla Kişisel İlişki Kurulması”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni 35, S.1, (2015), 103 vd.

³ Sera Reyhani Yüksel, “Üçüncü Kişilerin Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasını İsteme Hakkı”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Prof.Dr.Ferit Hakan Baykal Armağanı) 25, S.2, (2019), 1542.

⁴ Bilge Öztan, Aile Hukuku, (Ankara: Filiz, 2015), 6.Bası, 790.

⁵ Erlüle, 218.

babasıyla iletişim kurması da onun temel haklarından⁶ olmakla birlikte, anne ve babanın artık bir arada olmadığı ayrılık, boşanma gibi süreçlerde bu hak ve ihtiyacının daha hassas gözetilmesi gerekir. Zira araştırmalar ebeveynlerinden birisi ile arasındaki ilişkinin sona ermesinin boşanmanın çocuk üzerindeki olumsuz sonuçları arasında en yıkıcı olanı olduğunu ortaya koymuştur⁷.

Çocukla kişisel ilişki kurulması çocuğun sağlıklı gelişimi için elzem olup, nihayetinde üstün yararına hizmet eder. Konuyla ilgili olarak ‘çocuğun yararı’ kavramı BM Çocuk Hakları Sözleşmesi m. 3, m. 9 ile Avrupa Konseyi Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi 4 ila 8.maddelerinde yer bulmuştur. Ancak anılan uluslararası metinlerde çocuğun yararı tanımlanmış değildir; zira bu kavram tabiatı itibarıyla hakkında genel geçer bir tanım yapılmasına elverişli olmayıp, çerçevesi esnekler. Çocuğun yararı, hakimın takdir yetkisi çerçevesinde, çocuğun yaşı, fiziksel ve psikolojik gelişimi, olgunluğu, kişisel durumu ve ihtiyaçları, yetenekleri, eğitim durumu, sosyal ve kültürel çevresi vb. gibi her somut olayın kendine özgü koşullarını dikkate alarak değerlendirmesi gereken bir kavramdır⁸.

⁶ TMK m. 323’de yasa koyucu kişisel ilişki kurmanın anne-babaya tanınmış bir hak olduğunu ele almıştır. Hükmün TMK m.322 ile birlikte değerlendirilmesi uygun olur. TMK m.322 uyarınca anne-baba ve çocuk arasında karşılıklı olarak öngörülen yükümlülüklerden biri olarak ele alınan ‘yardım yükümlülüğü’, anne-baba ve çocuk arasında sadece maddi değil, manevi yönden de dayanışma yükümlülüğü olduğuna işaret eder. Kişisel ilişkinin kurulması ve devam ettirilmesi sürecinde anne-baba ve çocuğun karşılıklı şekilde psikolojik ve sosyal açıdan dayanışma sergilemesi anılan hükümden yer verilen karşılıklı ‘saygı ve anlayış gösterme yükümlülüğü’nün de bir gereğidir. Anılan TMK hükümlerinin birlikte değerlendirilmesi ve BM Çocuk Hakları Sözleşmesi m.9/III hükmü çerçevesinde, doktrinde ağırlıklı olarak bir ‘yüküm-hak’ olarak değerlendirilen kişisel ilişki kurma hakkı ‘çocuğa da tanınmış’ bir haktır (bkz. Erlüle, 221-222). Nitekim Mehaz İsviçre Medeni Kanunu Art.273’ün ilk fıkrasında da bu hakkın anne-baba ve çocuk açısından karşılıklı olduğu açıkça ifade edilmiştir. İsviçre doktrininde bu hak, kişisel ilişki kurma hakkına sahip anne-baba açısından yüküm-hak olarak kabul görür ve bundan çocuk lehine, çocuğun her iki ebeveynle de kişisel ilişki kurma hakkı türetilir (İmamoğlu, 844, dpn.3). Ayrıca bkz. Rona Serozan, Çocuk Hukuku, (İstanbul:Vedat, 2017), 2.Basıdan Tıpkı Bası, 242; Serdar, 756-757; Türkmen, 1127; Yılmaz, 105; Yüksel, 1545. Yargıtay da kişisel ilişkide anne-baba olmaya dair duyguların tatmin edilmesinin yanı sıra, çocuğun fiziksel, ruhsal, sosyal, kültürel, eğitsel gelişimine yönelik yararının gözetileceğinden hareketle, kişisel ilişki kurmanın çocuk için de bir hak olduğunu vurgulamıştır (YHGK, E.2012/799, K.2013/389, 20.3.2013; Y.2.HD, E.2018/7788, K.2019/51, 14.01.2019, (www.lexpera.com.tr, E.T:2.09.2022).

⁷ Fulya Erlüle, “Yargıtay Kararları Çerçevesinde Velayetin Kullanılması Kendisine Bırakılmayan Tarafın Çocuğu Ziyaret Hakkı”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 9 S.2, (2018), 263; yine bkz. Yılmaz, 105.

⁸ Erlüle, Ziyaret Hakkı, 267; Yıldız Abik, “Türk Medeni Kanunu’ndaki Hükümler ve Çocuk Hukukundaki Temel İlkeler Çerçevesinde Velayette Çocuğun Yararı”, Prof.Dr. Şener

Çocuğun yararı birinci planda ve en üst ilke olarak dikkate alınmalı; olası menfaatler çatışmasında her zaman öncelikli olmalıdır⁹. Türk hukukunda çocukla kişisel ilişki kurulması çocuğun yararının aksini gerektirmeyeceği durumlarda mümkün kılınmıştır. Anne babası ile çocuk arasında kişisel ilişki kurulmasına ilişkin TMK m. 323 hükmünde açıkça çocuğun yararı kavramı yer almamış ise de; kişisel ilişkinin uygunluğuna ilişkin değerlendirmede, çocuğun yararının anne-babanın menfaatlerinin ve diğer tüm değerlerin üstünde tutulması gerektiğinden hareketle anılan hüküm açısından dikkate alınması gerekir¹⁰. Nitekim yasa koyucu diğer bazı hükümlerde bu hususa açıkça işaret etmiştir: TMK m. 324/II gereğince, kişisel ilişkiden kaynaklı çocuğun huzurunun tehlikede olduğu veya anne-babanın bu haklarını hükmün ilk fıkrasında belirtilen yükümlülüklerle aykırı kullandığı veya müşterek çocukla ciddi şekilde ilgilenmediği durumda ya da diğer önemli sebeplerin varlığında, kişisel ilişki kurma hakkının reddedilmesi yahut verilmişse geri alınmasının mümkün olduğu düzenlenmiştir. Hükümdeki ‘çocuğun huzuru’ ifadesinin mehz İsviçre Medeni Kanunu Art.274 Abs.2’de yer verildiği şekliyle ‘çocuğun yararı’ olarak yorumlanması yerinde olur¹¹. Yine TMK m. 182/II uyarınca da, velayet hakkı kendisinde bulunmayan tarafın çocuk ile kişisel ilişkisine dair düzenlemelerde çocuğun özellikle sağlık, eğitim ve ahlak bakımından yararlarının esas tutulacağı hükme bağlanmıştır.

Yukarıda değindiğimiz üzere, çocukla kişisel ilişki kurulması çocuğun üstün yararının gerçekleşmesine; psikolojik açıdan ayrılık ve boşanma süreçlerinden mümkün olduğunca yara almadan çıkmasına hizmet eden bir yargısal imkandır. Ancak çocuğun velayetine ve/veya çocukla kişisel ilişki kurulmasına dair hususlar her zaman anne-babanın aralarında anlaştığı ya da mahkemede karara bağlandığı şekilde taraflarca yerine getirilmez. Bu sebeple yasa koyucular çocuk teslimi ve çocukla kişisel ilişki kurulmasına ilişkin mahkeme kararlarının¹² icrasına yönelik düzenlemeler getirmek, tedbirler ve

Akyol’a Armağan, (İstanbul: 2011), 3, 9, 23; İbrahim Özbay, “Türk Hukukunda Çocuk Teslimi ve Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına İlişkin İlâmların İcerası Hakkındaki Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, Türkiye Noterler Birliği Hukuk Dergisi, Y:4 S:2, (2017), 38; Yılmaz, 111-112. Ancak net bir şekilde tanımlanamasa dahi, belirlenebilir içeriğinden hareketle; çocuğun yararı, ‘çocuğun bedensel, zihinsel, toplumsal, ahlaki, ekonomik ve hukuki yönden iyi durumda bulunması’ olarak ifade edilebilir (İmamoğlu, 850).

⁹ Yılmaz, 111.

¹⁰ Erlüle, 225. Bkz. YHGK, E.2012/799, K.2013/389, 20.3.2013, (www.lexpera.com.tr, E.T: 2.09.2022).

¹¹ İmamoğlu, 845, dpn.11.

¹² Bu mahkeme kararları kesin hüküm teşkil etmez; değişen koşullara göre bu ilişkiler değiştirilebilir (Öztaş, 793).

yaptırımlar geliştirmek durumunda kalmıştır. Gerek yasal düzenlemelerde gerekse uygulamada akıldan çıkarılmaması gereken gerçeklik, konunun çocukla kişisel ilişki kurmak yahut sürdürmek isteyen anne-babanın üstün yararıyla veya istemeyen anne-babanın tercihiyle değil; çocuğun üstün yararıyla ilgili olduğudur.

Çocuk teslimi (ÇT) ve çocukla kişisel ilişki kurulmasına (ÇKİK) dair mahkeme kararlarının yerine getirilmesi, Türk yasa koyucusunun getirmiş olduğu değişiklikler nedeniyle oldukça güncel bir konudur. Çalışmamızda yabancı hukukların yasal düzenlemeleri ve uygulamaları ışığında, Türk hukukundaki değişiklikleri de ele alarak konunun değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

II. TÜRKİYE’DE MEVZUAT DEĞİŞİKLİĞİNE DUYULAN İHTİYACIN GEREKÇESİ VE YENİ SİSTEMİN ORTAYA ÇIKIŞ SÜRECİ

Türkiye’de ÇT. ve ÇKİK.’e ilişkin ilamların icrasına dair sistem 24.11.2021 tarihli 7343 sayılı İcra İflas Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun (R.G: 30.11.2021) ile tamamen değişmiştir. Daha önce konu 2004 sayılı İcra İflas Kanunu’nun 25, 25/a, 25/b ve 341. maddelerinde düzenlenmişti. Ancak anılan hükümlerin uygulanmasıyla doğan, adı ‘çocuk haczi’ olarak yerleşen uygulama çocuğun bir taşınır mal, obje gibi anne babadan birinden alınıp diğerine verilmesi ve bunun icra memuru, polis memuru nezaretinde gerçekleşmesi; çocuğun tesliminde icra dairelerinin yetkili olması; süreçte yer alan uzmanların etkinliklerinin yetersizliği; çocukta yarattığı olumsuz psikolojik etkiler; çocuğunu görmeye çabalayan anne veya babanın bu uğurda icra takibi başlatarak ücret ödeme yükümlülüğü altında kalması ve sürecin bazen defalarca tekrarlanması; ilamlara aykırı davranışa yönelik yaptırımların amacına hizmet etmemesi gibi açılardan ciddi şekilde eleştirilmiştir. İİK. hükümlerinin çocuk perspektifinden değil, anne-babanın ve üçüncü kişilerin hakları üzerinden dizayn edilip, çağdaş hukukun çocuk odaklı anlayışını yansıtmaktan uzak olduğu dile getirilmiştir¹³. Dolayısıyla anılan hükümler çocuğun üstün yararını¹⁴ gerçekleştirmekten uzaktı. 7343 sayılı Kanunun

¹³ Türkmen, 1130.

¹⁴ Çocuğun üstün yararı kavramı, çocuğun üstün yararının belirlenmesine ilişkin ölçütlere ilişkin ayrıntılı olarak bkz. Abik, 8 vd; Özbay, 32 vd; yine bkz. Çağrı Mardin, “Çocuk Teslimi ve Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına İlişkin İlamların İcrası”, (Ankara: 2019), 23

getirdiği değişiklikler çerçevesinde; İİK'nun yukarıda anılan hükümleri mülga olmuş, 03.07.2005 tarihli 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'na (ÇKK) (R.G: 15.07.2005) yeni hükümler¹⁵ ve ayrıca velayetin değiştirilmesiyle ilgili olarak 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 182. ve 324.maddelerine fıkralar eklenmiştir.

Yürürlükten kaldırılan yasal düzenlemelere dair tarihsel sürece bakıldığında: 1932 yılında kabul edilen İİK'nun ilk halinde, ÇKİK.'e ilişkin ilamlarla ilgili ayrı bir düzenleme olmaksızın, ÇT.'ye ilişkin ilamların yerine getirilmesinin 25.maddede düzenlendiği görülmektedir. Uzun süredir eleştirilen hüküm icra emrinin yerine getirilmesine ilişkin süre değişikliği¹⁶ dışında başkaca değişiklik olmaksızın 90 yıl boyunca uygulama bulmuştur. ÇKİK.'e ilişkin ilamların icrası ise 1965'de Kanuna eklenen 25/a maddesi¹⁷ ile düzenlenmiş, 57 yıldır uygulanmıştır. Anılan hükümlerin çocuğun üstün yararını gerçekleştirmede yetersiz kalması üzerine, yasa koyucu 2003'de çocuk teslimine ve çocukla kişisel ilişki kurulmasına dair ilamların icrasında uzman (*Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından görevlendirilen sosyal çalışmacı, pedagoğ, psikolog veya çocuk gelişimcisi gibi bir uzmanın, bunların bulunmadığı yerlerde bir eğitiminin*) bulundurulmasına ilişkin 25/b maddesini¹⁸ İİK'ya eklemiştir. Yine 2005'de cezai hüküm olarak 'Çocuk teslimi emrine muhalefetin cezası' kenar başlıklı

vd; Derya Belgin Güneş, "Çocuk Teslimi ve Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair İlamların ve Tedbir Kararlarının Yerine Getirilmesi", (Ankara: 2022), 3 vd.

¹⁵ Burada çalışmada kullanılan kavramlara ilişkin kısaca bir açıklama yapmak uygun olacaktır: 7343 sayılı Kanun ile ÇKK'na eklenen dördüncü bölümün başlığı da İİK'nun mülga olan hükümlerindeki başlıklara paralel şekilde 'Çocuk Teslimi ve Çocukla Kişisel İlişki Kurulması'dır. Doktrinde 'çocuk teslimi' kavramına eleştiriler yöneltilmiş olmakla birlikte, gerek yasa koyucunun kullandığı gerekse uygulamada da kabul gören kavram olması nedeniyle çalışmamızda bu kavramı kullanmayı tercih ediyoruz. Bunun yanında çalışmamızda değindiğimiz bazı yabancı hukuklarda 'çocuğun yerleşim yerinin belirlenmesine ilişkin hak'tan da bahsetmekteyiz. Türk hukukunda yasa koyucunun ortak velayeti açıkça düzenlememiş olmasından hareketle; bu, 'çocuğun teslimi' kavramının anlam ifade etmeyeceği, ortak velayetin yasal düzenlemelerde getirildiği hukuk sistemlerinde geliştirilmiş bir kavramdır.

¹⁶ İİK (mülga) m. 25'in ilk halinde beş gün olarak düzenlenmiş süre, 03.07.1940 tarihli 3890 sayılı Kanunla yedi gün olarak değiştirilmiştir.

¹⁷ İİK m. 25/a 18.02.1965'de kabul edilip, 06.03.1965'de Resmi Gazete' de yayınlanarak yürürlüğe giren 538 sayılı Kanunun 15. maddesiyle Kanuna eklenmiştir.

¹⁸ İİK m. 25/b 17.07.2003'de kabul edilip, 30.07.2003'de Resmi Gazete' de yayınlanarak yürürlüğe giren 4949 sayılı Kanunun 7. maddesiyle Kanuna eklenmiştir. Ne var ki, uzmanın görev içeriğini belirleyen sistematik düzenlemeler bulunmaması, varlığının bir çeşit formalite olarak algılanmasına yol açmış; varlığı çocuğun yararını gözetme, yaşayacağı zararın en aza indirgenmesi amaçlarına hizmet etmemiştir (Yüksel, 1554).

İİK m. 341¹⁹'de tazyik hapsine dair düzenleme getirilmiştir. Ancak bu hükümler uygulamada oluşan sıkıntılara derman olmamış ve hatta uygulanış şekliyle bizzat sıkıntılara da sebebiyet vermiştir. Bu olumsuz durum AİHM' in 2011'de anılan hükümlerin uygulanmasıyla ilgili olarak, özel hayatın gizliliği ve aile yaşamının korunmasına ilişkin hak ihlali (AİHS m. 8) yönünde verdiği kararlar da en üst düzey yargı nezdinde tescil edilmiştir²⁰. Yine ülkemizde Anayasa Mahkemesi 07.05.2015 tarihli bireysel başvuru kararında; mahkemelerin velayet hakkı olmayan anne-baba ile çocuk arasında kişisel ilişki kurduğu durumda, tesis edilmesi öngörülen ilişkinin uygulanabilir ve etkili olmasını sağlayacak şekilde davranmalarının zorunlu olduğu; öngörülen sınırlı kişisel ilişkinin hükme bağlandığı şekliyle mahkemelerin bu yükümlülüğüyle uyuşmadığı; başvurucunun müşterek çocukla kişisel ilişkisinin tesisinde kamusal makamlarca gereken çabanın gösterilmemiş olduğu dile getirilmiştir. Yüksek mahkeme anılan sebeplerle başvurucunun Anayasa m. 20'de koruma altına alınan aile yaşamına saygı hakkının ihlal edildiği yönünde karar vermiştir²¹.

Uygulanan sistemin elverişli olmadığına dair eleştiriler gitgide artmıştır. Adalet Bakanlığı Mağdur Hakları Daire Başkanlığı'nın 2017'de yayınladığı '*Çocuk Teslimi Sürecine Mağduriyet Odaklı Yaklaşım*' başlıklı çalışmada mevcut sistemin iyileştirilmesine ya da farklı modeller geliştirilmesine yönelik öneriler kaleme alınmıştır²². Yine 2019 yılı sonunda Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık) tarafından yayınlanan '*Çocuk Tesliminde Hak İhlallerine ve Yoksulluk Nafakasına İlişkin Özel Rapor*'da çocuğun icra sistemi dışına çıkarıldığı yeni bir sistem kurgusuna dair mevzuat değişikliği

¹⁹ İİK m.341 31.05.2005'de kabul edilip, 01.06.2005'de Resmi Gazete' de yayınlanarak yürürlüğe giren 5358 sayılı Kanunun 12. maddesiyle Kanuna eklenmiştir.

²⁰ *Kılıç v. Turkey App no 16192/06 ECHR 275 (2011), 06.12.2011*: Yüksek Mahkeme kararında, her ne kadar arzulan durum olmasa da, koşulları varsa, hukuka aykırı davranan anne veya babaya karşı zorlayıcı tedbir ve yaptırımların uygulanması gerekliliğine işaret etmiştir. Ancak somut olayda Devletin yetkili otoriteleri babanın hukuken tesis edilmiş olan, çocuğuyla kişisel ilişki kurması hakkını kullanmasını engelleyen anneye karşı herhangi bir yaptırım uygulamamışlardır. Mahkeme bu tür uyuşmazlıklarda tarafların işbirliğine dayalı çözüm geliştirilmesi esasının altını çizmiş; böyle bir işbirliğine hizmet edecek aile arabuluculuğu mekanizmasının Türkiye'de olmamasına da vurgu yaparak, nihayetinde AİHS m.8'in ihlal edildiği yönünde karar vermiştir:

Bkz. <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-3770267-4310191&filename=003-3770267-4310191.pdf> (E.T.: 25.06.2022).

²¹ Anayasa Mahkemesi, Bireysel Başv.2013/9047-Başv.T.16.12.2013, KT.7.05.2015 (Karar hakkında ayrıntılı olarak bkz. Erlüle, Ziyaret Hakkı, 279, dpn.82).

²² Bkz. https://magdur.adalet.gov.tr/Resimler/Dergi/22102020134332cocuk_teslimi_raporu7_7_2017_.pdf, (E.T.: 25.06.2022).

yapılması ve hak ihlallerini engelleme yolunda caydırıcı nitelikte ve terditli şekilde artan yaptırımlar getirilmesi gerekliliğine vurgu yapılmıştır²³. İlk somut adım Adalet Bakanlığı'nın 2017'de yayınladığı 'Mağdur Hakları Kanunu Tasarısı' (MHKT) olup, burada Mağdur Hakları Daire Başkanlığı'nın ve başkanlığa bağlı olarak 'Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri (ADMH)' Müdürlüğü'nün Adalet Bakanlığı bünyesinde kurulması, ÇT. ve ÇKİK.'e ilişkin ilamların bu müdürlükler tarafından yerine getirilmesi öngörülmüştür. Anılan taslak her ne kadar kanunlaşmasa da; 63 sayılı Suç Mağdurlarının Desteklenmesine Dair Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile (R.G:10.06.2020-31151) Adalet Bakanlığı bünyesinde Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri (ADMH) Müdürlükleri kurulmuştur. Nihayetinde 7343 sayılı Kanunla İİK'nun yukarıda anılan hükümleri ilga edilmiş; ÇKK'ya dördüncü kısım (m. 41/A vd) eklenmiştir. ÇT. ve ÇKİK.'e dair ilamların yerine getirilmesi artık İİK hükümleri değil, ÇKK'ya eklenen hükümler uyarınca gerçekleştirilecektir. Yine aynı Kanuna eklenen geçici 2.madde ile de geçiş hükümleri öngörülmüştür. Bu gelişmeyle yoğun eleştirilere uğrayan icra dairesi ve icra mahkemesinin görevi son bulmuş olup; anılan ilamların ve tedbir kararlarının yerine getirilmesinde ADMH. müdürlüğü görevi devralmıştır. Aile mahkemesi de bu kurumun denetimi ve ilgililere yaptırım uygulama konusunda yetkilendirilmiştir. Bu ilamlar medeni yargılama içerisinde verilmiş bir ilamın yerine getirilmesinde (artık) İİK' ya tabi olmayan tek ilam türü olması yönüyle de, İİK' da düzenlenen ilamlı icra hükümlerine istisna oluşturmuştur. Böylelikle başta çocuk, anne ve baba üzerinde yarattığı mağduriyetler açısından ciddi şekilde eleştirilen sistem çocuğun icra sistemi dışına çıkarıldığı²⁴ yeni bir sistem geliştirilerek sona ermiş bulunmaktadır.

Mevzuata dair önemli bir diğer gelişme, 7343 sayılı Kanunun 37.maddesi ile TMK m. 182'ye eklenen ikinci fıkra ve 38.maddesi ile TMK m. 324'e

²³ Bkz. <https://www.ombudsman.gov.tr/kdk-pdf/icra-teslim-raporu/icra-iflas.pdf>, (E.T.: 25.06.2022).

²⁴ Doktrinde (yeni yasal düzenlemeler yürürlüğe girmeden önce) bu yönde Derya Belgin, Çocuk Teslimi ve Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair İlamların İcrası (İİK m. 25, m. 25/a, m. 25/b), Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), 135-136; Sanem Aksoy Dursun, "Çocuk İle Kişisel İlişki Kurma Hakkı ve Uygulamadaki Sorunlar" in Türk Medeni Kanunu Hükümlerinin Çocuk Hakları İle Uyumlaştırılması, Editörler: Aslı Makaracı Başak, Seda Öktem Çevik ve Gülen Sinem Tek, (Ankara: 2021), 193-194. İmamoğlu ayrıca öngörülecek yeni düzenlemede çocuğun yararı ile birlikte iradesini de göz önünde tutan bakış açısıyla hareket edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Yazar, ÇKİK. hakkının gerçekleştirilmesi sürecinde anne-baba ile çocuğun uzlaştırılmasını esas alan disiplinlerarası özel bir teşkilatlanmaya gidilmesi gerektiğini vurgulamış; bunun aile mahkemeleri bünyesinde oluşturulabileceğini de öneri olarak sunmuştur (İmamoğlu, 860).

eklenen üçüncü fıkralardır. Bu hükümlerde genel itibarıyla -sırasıyla- velayet kendisine bırakılan anne veya babanın kişisel ilişki düzenlemesinin gereklerini yerine getirmemesi durumunda, mahkemece velayetin değiştirilebileceğinin ihtar edileceği ve koşulları oluştuysa, çocuğun menfaatine aykırı olmamak kaydıyla velayetin değiştirilebileceği öngörülmüştür. İlamların yerine getirilmesinde mevzuatın ve/veya uygulamanın yetersizliklerini kötüye kullanan; ciddi yaptırımlarla karşı karşıya gelmeyeceğini düşünerek diğer ebeveynin çocukla bağ kurmaya ilişkin temel hakkını engelleyen kusurlu anne babaların varlığından hareketle²⁵, böyle bir yaptırım mekanizmasının yasallaşması yerinde olmuştur. Yabancı hukuk sistemlerinde de benzer şekilde bu yaptırımın düzenlendiği görülmektedir.

Son olarak, konuya ilişkin mevzuatta yakın tarihli (ve beklenen) bir gelişme olarak; Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanan “Çocuk Teslimi ve Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına İlişkin İlam ve Tedbir Kararlarının Yerine Getirilmesine Dair Yönetmelik” (ÇTÇKİKY) de Resmi Gazete’de yayımlanmak suretiyle (R.G: 04.08.2022- 31913) yürürlüğe girmiştir. Anılan yönetmelik ÇT. ve ÇKİK.’e ilişkin ilam ve tedbir kararlarının yerine getirilmesine ilişkin görev, yetki ve sorumluluklar ile uygulamaya ilişkin usul ve esasları ortaya koymak üzere hazırlanmıştır. Yeni sistemin getirdiği uygulama öncelikle hazırlıklarını tamamlamış olan 50 il ve ilçede başlatılmış olup²⁶; uygulamanın 2022 yılı bitene kadar yaygınlaştırılması, bir yıl içinde tüm il ve ilçelerde anılan uygulamaya geçilmesi amaçlanmıştır²⁷.

²⁵ “...Babanın alışkanlıkları ve sağlık durumunun kişisel ilişki hakkını amacına aykırı kullanmasına yol açacağını ilişkin ciddi sebep ve deliller bulunmamaktadır. Kaldı ki, davalının çocuklarına karşı olumsuz bir davranışı da kanıtlanmamıştır. Bilirkişilerin bu husustaki görüşleri, anne ile yaptıkları görüşmeden edindikleri izlenime ve annenin kendilerine yansıttığı endişelere dayanmakta olup, babaya kişisel ilişki hakkının tanınmamasını veya bu ilişkinin bütünüyle engellenmesini haklı gösterir nitelikte değildir. Yukarıda değinildiği gibi, şayet kişisel ilişkinin gözetim altında kurulması çocukların yararına olacaksa bu yönde hüküm kurulması da imkan dahilindedir. Bu bakımdan kişisel ilişki hakkının babaya tanınmaması doğru bulunmamıştır...”: Y.2.HD, E.2012/ 23189, K.2013 / 8877, 1.4.2013, (hukukturk.com, E.T.:25.06.2022).

²⁶ Öngörülen yeni sistem çerçevesinde 4.04.2022’de başlatılan pilot uygulamadan bugüne kadar 2000’i aşkın çocuk ve ailesi yararlanmıştır. (<https://magdur.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/cocuk-tesliminde-icra-donemine-son-veren-yeni-uygulama-hizla-yayginlastiriliyor>, E.T.:08.09.2022).

²⁷ <https://magdur.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/cocuk-teslimi-ve-cocukla-kisisel-iliski-kurulmasına-iliskin-ilam-ve-tedbir-kararlarinin-yerine-getirilmesine-dair-yonetmelik-yayimlandi>, E.T.:08.09.2022).

III. KARŞILAŞTIRMALI HUKUK ÇERÇEVESİNDE KONUNUN ELE ALINMASI

A. İsviçre

İsviçre Medeni Kanunu'nun 296.maddesi uyarınca çocuklar anne babanın ortak (birlikte) velayeti²⁸ altındadır; anne ve baba çocuklarına karşı aynı haklara ve yükümlülüklerle sahiptir. Ayrılık veya boşanma halinde bu durum kural olarak değişmez. Ancak bu kuralın sunduğu destek, anne ve babanın çocuğun bakımıyla ilgili konularda ortak noktada buluşamadığı ve taraflardan birinin diğerinin haklarını ve çocukla ilişkisini kısıtladığı durumda kısmen işlevsiz kalır²⁹. Böyle bir durumda mahkeme ya da çocuk koruma kurumunun çocuğun bakımıyla ilgili üzerinde anlaşılamayan konuda karar vermesi gerekir (ZGB Art.275). Ancak taraflarca yapılan, mahkeme veya çocuk koruma kurumu tarafından onaylanmış bir anlaşmanın veya çocuğun bakımına ilişkin mahkeme yahut çocuk koruma kurumu tarafından verilmiş bir kararın varlığı halinde (ZGB Art.273), artık icra edilebilir bir karar söz konusudur. Eğer ki taraflardan biri (anne veya baba) çocuğun bakımı ve çocukla kişisel ilişki kurulmasına ilişkin mahkeme veya kurum tarafından tesis edilmiş karara uymamakta ısrar ederse; uygun çocuk koruma önlemlerinin uygulanmasına ilişkin çocuk koruma kurumu (ZGB Art.307) veya mahkemeye (ZBG Art. 315a) başvurulabilir. Bu önlemlere örnek olarak anılan tarafa ihtar çekilerek uyarıda bulunulması veya özellikle çocukla kişisel ilişki kurulmasının gereğini yerine getirmek için kayyım atanması (ZGB Art.308 Abs.2) verilebilirse de; önlemlerin çoğunun uygulanmasında -bir noktada illa ki anne ve babanın işbirliği ve uyum içinde hareket etmesi

²⁸ Kıta Avrupası hukukunda birlikte velayet kurumu anayasa mahkemelerinin ve AİHM' in vermiş olduğu kararlarla gündeme gelmiştir. Anılan kararların etkisiyle, anne babanın medeni durumunu dikkate alarak çocuğun velayetinin tespit edilmesine ilişkin tutum geride bırakılarak; evlilik içi, evlilik dışı ve boşanmış ailelerin çocukları yönünden eşitlik gözetilmiş, önceki ayrımcı bakış açısına son verilmiştir. Bu çerçevede 2013'de Almanya ve Avusturya'da velayet hukukuna ilişkin hükümler revize edilmiş; bu değişim sürecine 2014'de yapılan velayet hukuku revizyonu ile İsviçre de dahil olmuştur(Fulya Erlüle, "Alman, Avusturya ve İsviçre Medeni Kanunlarında Yapılan Revizyonlar ve Boşanmadan Sonra Birlikte Velayetin Kural Haline Gelmeye", Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 18, S.2, (2021), 558-559). İsviçre'de 1.07.2014'de yürürlüğe giren velayet hukuku revizyonuna ilişkin bilgi için bkz. Fulya Erlüle, İsviçre Medeni Kanunu'nda Yapılan Değişiklikler Işığında Boşanmada Birlikte Velayet, (Ankara: 2019), 232 vd.

²⁹ Christine Arndt, Gillian Crandles, Frances Goldsmith, Claire Gordon, Melissa Kucinski ve Marie Baronin,: "Die Vollstreckung des Besuchsrechts: Ein Tabu?", (FamPra.ch: 2021), 999.

gerektiği için- sıkıntı yaşandığı söylenebilir³⁰. Çocukla kişisel ilişki kurulması taraflardan birinin işbirliğine yanaşmaması, olumlu davranış sergilememesi nedeniyle engellenirse; kişisel ilişkinin zorlayıcı tedbirler yoluyla yerine getirilmesi için başvuruda bulunulabilir³¹. Ancak belirtmek gerekir ki; yasa koyucu çocuğun yararına hizmet etmediği ve anlamıyla da bağdaşmadığından, ÇKİK. hakkına sahip tarafın iradesine karşı kişisel ilişkinin zorla gerçekleştirilmesi olanağından bilinçli bir tercihle vazgeçmiştir. Bu hakkın çocuğun zararına olacak şekilde kullanılmadığı durumda, anne-babanın çocuk koruma kurumu tarafından uyarılması mümkünse de; ÇKİK. hakkına sahip tarafın yükümlülüğünün ahlaki bir yükümlülük olarak kaldığı ifade edilebilir³².

İsviçre’de iç hukukta konuya ilişkin kararların icrası İsviçre Medeni Usul Kanunu uyarınca (ZPO Art.335 Abs.1) gerçekleştirilir. ZPO Art.343 Abs.1 çerçevesinde, İcra Mahkemesi İsviçre Ceza Kanunu’nun 292.maddesi uyarınca kişisel ilişki kurulmasını engelleyen tarafa ceza ihtarında (tarafın ceza alabileceği yönünde uyarılması) bulunabilir veya idari ceza para cezası (dolaylı zorlayıcı tedbirler) tesis edebilir. Bununla birlikte doğrudan zorlayıcı tedbir olarak, çocukla kurulması engellenen kişisel ilişkinin polis marifetiyle tesis edilmesi son çare olarak hukuken mümkün kılınmıştır. İsviçre uygulamasına bakıldığında; on yıl öncesine kadar ÇKİK.’e ilişkin kararların polis marifetiyle yerine getirilmesinin çoğu kantonda yaygın olduğu görülmektedir. Ancak günümüzde bu bakış açısı değişmiş; sistemin amacıyla bağdaşmadığı ve doğrudan çocuğa yöneltilmiş olmasa bile, çocuk ruh sağlığı üzerinde ciddi olumsuz etkiler yarattığı gerekçeleriyle anılan zorlayıcı tedbir çok istisnai hallerde uygulanır hale gelmiştir³³.

³⁰ Ursula Birchler, “Probleme bei der Umsetzung und Durchsetzung des Besuchsrechts - Gedanken aus dem Praxisalltag - aus einer etwas anderen Perspektive”, (ZKE: 2010), 386.

³¹ BGer, 20.1.2014, 5A_764/2013, E. 2.1; Arndt, Crandles, Goldsmith, Gordon, Kucinski ve Baronin, 999; Çağrı Mardin, “Enforcement of Custody and Contact Orders: Opinions on the New Provisions of The Child Protection Code”, Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Dergisi 18, S.51, (2022), 197.

³² İmamoğlu, 848; Türkmen, 1134-1135.

³³ Arndt, Crandles, Goldsmith, Gordon, Kucinski ve Baronin, 999; Mardin, 198. İsviçre doktrininde bu yöndeki bakış açısına örnek olarak bkz. Daniel Staehelin, Kommentar zur Schweizerischen Zivilprozessordnung (ZPO), Art.343, Rn.31; Birchler, 387. ÇKİK’e ilişkin kararların icrası her ne kadar bu hakkın kullanılmasını, sürecin işlenmesini engelleyen tarafa yöneltilmiş ise de, fiilen uygulamada çocuğu da etkilediği sabittir (BGE 107 II 301, E. 5; BGer, 3.1.2006, 5C.250/2005, E. 3.2.1; Andrea Büchler ve Benjamin V. Enz.: “Der persönliche Verkehr, Unter besonderer Berücksichtigung des Kindeswillens”, (FamPra.ch:

Anne veya babadan birinin çocukla kişisel ilişki kurulması hakkının yerine getirilmesine ilişkin hukuka aykırı davranışlar sergilemesi halinde; mahkeme veya çocuk koruma kurumu sergilediği tahammülsüzlük nedeniyle anılan ebeveynin velayet hakkını gereği gibi yerine getirip getiremediğini incelemelidir. Bu noktada olumsuz bir bakış açısı oluşursa, velayet hakkının kısıtlanması hatta somut olaya göre kaldırılması yoluna da gidilebilir. Böyle bir durumda velayet hakkının öncelikli (asli) olarak kullanılmasının diğer tarafa bırakılması kararıyla çocuk bu anne veya babaya teslim edilir. Ancak uygulamada alıştığı ortamın ve çevrenin değişmesinin çocuğun üstün yararıyla örtüşmeyeceği düşüncesinin ağır basmasından ötürü bu yöndeki kararlar az sayıdadır³⁴. Nitekim İsviçre Federal Temyiz Mahkemesi içtihatları ancak çocuğun üstün yararı bakımından oluşan tehlikenin bertaraf edilemeyeceği hallerde bu tür tedbire başvurulması gerektiğini vurgulamaktadır³⁵. İsviçre hukukunda somut olayın koşulları çerçevesinde değerlendirme esas olup; çocuğun üstün yararının değerlendirilmesinde soyut bir tehlike riski yeterli görülmemekte, çocuğun fiziksel ve ruhsal bütünlüğünü ve iyilik halini olumsuz etkileyen ciddi bir tehdidin varlığı aranmaktadır³⁶. Yine ölçülülük ilkesi gereğince daha ılımlı bir tedbirle anlaşmazlık çözümlenebilecekse, ağır bir tedbire başvurmadan kaçınılması esas alınmaktadır³⁷.

Konuya ilişkin İsviçre Ceza Kanunu'nun 220.maddesinde de bir hüküm tesis edilmiştir. Buna göre, çocuğu (ilk) hak sahibi anne/babanın varlığından mahrum bırakan veya çocuğu ona teslim etmekten imtina eden tarafın şikâyet üzerine üç yıla kadar özgürlüğü bağlayıcı ceza veya para cezası ile cezalandırılacağı öngörülmüştür. Bununla birlikte bu hüküm, (eğer varsa) diğer anne/babanın kişisel ilişki kurulmasına ilişkin hakkına saygı göstermeyen, velayet hakkının fiili kullanıcısı (çocuğun yanında bulunduğu,

2018), 932. Bununla birlikte örneğin ayırt etme gücüne sahip olmayan bir çocuğun var olduğu bir somut olayda, ÇKİK. hakkının uygulanmasını engelleyen tarafa karşı dahi doğrudan zorlayıcı tedbirin uygulama bulması artık istisnai bir hal almıştır (Zürich Yüksek Mahkemesi'nin çocuğun polis marifetiyle teslim alınması yönünde verdiği istisnai bir karar için bkz. OGer ZH, 2.9.2019, PQ190029, E.2.4.4.2).

³⁴ Arndt, Crandles, Goldsmith, Gordon, Kucinski ve Baronin, 1000.

³⁵ Andrea Büchler, Michel Margot, "Besuchsrecht und häusliche Gewalt", (FamPra.ch: 2011), 535.

³⁶ BGE 122 III 404, 408; BGer, 25.8.2006, 5P.131/2006 E. 3; aynı yönde BGE 119 II 201, 203 vd.; Büchler ve Margot, 534.

³⁷ Büchler ve Margot, s. 535.

yaşadığı) tarafı cezalandırıcı nitelikte bir hüküm değildir³⁸. İsviçre parlamentosunda küçükle kişisel ilişki kurulmasını isteme hakkına sahip anne/babaya küçüğün tesliminden hukuku aykırı şekilde kaçınıldığı durumlara ilişkin olarak, Ceza Kanunu'nda değişiklik yapılmasına (Ceza Kanunu'nun 220.maddesinin genişletilmesi veya suçun unsurlarının yeniden belirlenmesiyle yeni bir düzenleme şeklinde) dair önerge halihazırda tartışılmaktadır³⁹.

ZGB Art. 274 uyarınca ÇKİK. hakkını kaldıran koşullar oluşmamış olmakla birlikte, çocuğun üstün yararı bakımından onunla kurulacak kişisel ilişkinin koşullarının özel olarak ele alınmaya ihtiyaç gösterdiği haller açısından ise İsviçre hukuk öğretisi ve uygulamasında bazı olanaklar geliştirilmiştir. Örneğin; ilgili kurumları düzenli bilgilendirme yükümlülüğü getirilmesi, çocuğun teslimine ilişkin belirli yer (ör: büyükanne-büyükbabanın yerleşim yeri) kararlaştırılması, çocuğun gece yatılı kalacağı şekilde kişisel ilişki kararlaştırılmışsa yurtdışına çıkarma yasağı, kişisel ilişki süresince belirli fiillerden kaçınma veya belirli kişilerle çocuğu karşılaştırmama, bu sürece ilişkin hak sahibi ebeveynin danışmanlık alması yükümlülüğü vb⁴⁰.

Son olarak, mahkeme veya çocuk koruma kurumu ebeveynleri (şiddet içeren haller hariç veya bu hallerde somut olaya göre ancak belirli koşullar altında olmak üzere) arabuluculuk kurumuna da yönlendirebilir⁴¹.

B. Almanya

Alman hukukunda öncelikle velayetle ilgili tarihsel sürece bakıldığında; Alman Anayasa Mahkemesi'nin 03.11.1982'de, Alman Medeni Kanunu(BGB)'nin velayetin anne ve babadan sadece birisine bırakılabileceği yönündeki hükmünü Anayasa'ya aykırı bularak iptal etmesiyle, boşanmadan sonra anne ve babanın velayeti birlikte kullanabilmeleri yönünde aile

³⁸ Arndt, Crandles, Goldsmith, Gordon, Kucinski ve Baronin, 1000; Mardin, 199.

³⁹ Arndt, Crandles, Goldsmith, Gordon, Kucinski ve Baronin, 1000.

⁴⁰ İsviçre Federal Temyiz Mahkemesi bir kararında, baba ile kızın arasındaki kişisel ilişkinin yeniden kurulması sürecine ilişkin öneriler içeren bir danışmanlık ve terapi alınmasını ölçülülük ilkesine uygun olarak değerlendirmiştir (BGer, 27.9.2005, 5P.263/2005 E. 2.3). Yine bir diğer kararında, boşanmaya hükmeden Mahkemenin annenin kişisel ilişkiye dair konuşma terapilerine katılma yükümlülüğü tesisi yönünde vermiş olduğu kararın kişilik hakkı ve temel özgürlüklerin gereksiz şekilde sınırlandırılması olmayıp, çocuğun üstün yararının gerçekleştirilebilmesi için gerekli olduğuna hükmetmiştir (BGer, 10.1.2007, 5P.316/2006 E. 4.2).

⁴¹ Büchler ve Margot, 537.

mahkemelerinin önünü açan bir karara imza attığı görülmektedir⁴². BGB § 1671 uyarınca; anne veya babadan biri yahut her ikisi ortak çocuğun velayetinin kendilerine bırakılmasını talep etmese, velayet hakkının getirdiği yükümlülüklerden kurtulmak istese bile, velayet hakkının anne-baba tarafından beraber kullanılması gerektiği düzenlenmiştir. Birlikte (ortak) velayet anne yahut babadan birisinin tek başına velayet talebinde bulunduğu, ancak hakimi bu yönde ikna edemediği durumlarda da uygulama bulur⁴³.

Alman hukukunda aile hukukuna ilişkin usuli işlemlere dair hükümler ise genel itibarıyla 01.09.2009'da yürürlüğe girmiş olan "Aile ve Çekişmesiz Yargı İşleri Hakkında Usûl Kanunu" (FamFG)'nda yer almaktadır. ÇT. ve ÇKİK.'e dair ilamların icrasının düzenlendiği anılan Kanun, bir tarafta mahkeme kararlarının yerine getirilmesine yönelik zorlayıcı yöntemleri ele alırken, diğer tarafta anne babanın mahkeme huzurunda anlaşmasını da olanaklı kılmıştır⁴⁴. Mahkeme kararları ve tarafların mahkemece uygun bulunarak onaylanmış anlaşmaları icra edilebilir niteliktedir (FamFG § 86). Eğer ki anne veya babadan biri mahkeme kararının veya anılan böyle bir anlaşmanın icra edilmesine diğerinin engel olduğu iddiasında bulunursa; mahkeme anne ve babayı derhal bizzat yer almaları gereken uzlaşma duruşmasına çağırır. Gerekli hallerde Alman Gençlik Dairesi (Jugendamt)⁴⁵ duruşmaya davet edilir (FamFG § 165 (2)). Duruşmada taraflara çocuğun kişisel ilişki tesisinden mahrum kalmasının üzerinde yaratabileceği olumsuz etkiler ve kişisel ilişki kurulmasının engellenmesi halinde idari yaptırımların ve hatta velayet hakkının kısıtlanması veya kaldırılmasının dahi söz konusu olabileceği anlatılır. Yine danışmanlık, çocuk ve gençlik yardım hizmetleri gibi olanaklar açısından taraflar bilgilendirilir (FamFG § 165 (3)). Tüm bunlara rağmen taraflar bir plan üzerinde anlaşamazlarsa, danışmanlık hizmetlerinden bu yönde olumlu bir geri dönüş alınamazsa ya da uzlaşma duruşmasına taraflardan en az biri katılmaz ise; mahkeme idari zorlayıcı yaptırımların, daha önceki kişisel ilişki kurulmasına ilişkin planın

⁴² BVerfGE 61, 358 vd (Erlüle, Revizyon, 558-559'dan naklen).

⁴³ Bkz. Erlüle, Revizyon, 562; Erlüle, Velayet, 166.

⁴⁴ Mardin, 199; Mardin, İcra, 41.

⁴⁵ Alman Gençlik Dairesi, çocuk teslimi, yerleşim yeri ve kişisel ilişki kurulmasına dair ilamların icrasında gerekli görülen hallerde Mahkemeye destek sunar. Kurumun temel görevi zor kullanmaya başvurulmasının engellenmesi ve sürecin küçüğün yüksek yararı bakımından mümkün olabildiğince az zararla atlatılmasını sağlamaktır (Walter Zimmermann, "Abschnitt 8. Vollstreckung" in Münchener Kommentar zum FamFG (hrsg. Thomas Rauscher), 3.A 2018 (Beck-online, E.T.10.05.2022) § 88 Rn. 8, 9).

değiştirilmesinin ve velayete dair başkaca önlemlerin uygulanmasına ilişkin değerlendirme yapar (FamFG § 165 (5)). Önceki başvurunun sonucu olarak yapılan uzlaşma duruşması sonuçlandırılmamış veya mahkeme dışı danışmanlık süreci başarısız olmuşsa, yapılacak arabuluculuk başvurusu mahkeme tarafından reddedilebilir⁴⁶.

Çocukla kişisel ilişki kurulmasına ilişkin ilamların yerine getirilmesinde yükümlü kılınan taraf (anne/baba) dürüstlük kuralı çerçevesinde hareket etmek; çocuğun, kişisel ilişki kurulmasına ilişkin hak sahibi tarafla ilişkisine zarar verecek, süreci zora sokacak davranışlardan kaçınmalıdır⁴⁷. Yükümlü ebeveynin örneğin, kendisine ilişkin hastalık, seyahat, toplantı veya taşınma gibi ya da çocuğa ilişkin, dersleri olduğu, (doktor raporuyla belgelenmedikçe) hasta olduğu gibi gerekçelerle kişisel ilişkiyi engellemesi kabul görmez⁴⁸. Bu yükümlülüğü gereği gibi yerine getirmese; sadece idari para cezasıyla değil, hapis cezası ve belirli koşullar altında doğrudan zorlayıcı güç (cebir) kullanılmasıyla da karşı karşıya kalabilir. Yine uygulamada hak sahibi ebeveynin engellenen kişisel ilişkinin kurulması sürecinde yapmış olduğu seyahat ve ulaşım masraflarının tazminini (BGB § 280) de istediği görülmektedir⁴⁹.

FamFG § 89 (1) uyarınca, ÇT. veya ÇKİK.'e ilişkin ilamlara aykırı davranılması durumunda, mahkeme kararı yerine getirmekle yükümlü kılınan tarafın idari para cezası (Ordnungsgeld) ödemesine, bunun tahsil edilemediği durumda ise hapis cezasına (Ordnungshaft) hükmedebilir⁵⁰. İlam konusu yapma, kaçınma yahut katlanma fiilinin zamanın geçişinden ötürü yerine getirilmesi mümkün olmasa dahi, bu idari yaptırımlar hem zorlayıcı (Zwangsmittel) hem de cezalandırıcı (Sanktion) niteliği haiz olduğundan yine uygulanabilir⁵¹. İdari para cezasının 25000 euroya kadar kararlaştırılabileceği (FamFG § 89 Abs. 3 S. 1) öngörülmüş olmakla birlikte, Alman hukuk

⁴⁶ Mardin, 200; Mardin, İcra, 41.

⁴⁷ Bu noktada belirtmek gerekir ki; çocuğun üstün yararı gerektiriyorsa, mahkeme çocukla kişisel ilişki kurulmasında üçüncü bir kişinin hazır bulunmasına karar verebilir. Bu kişi Alman Gençlik Dairesi'nden bir görevli olabileceği gibi, mahkemenin uygun bulduğu başka birisi de olabilir (Nina Dethloff, "Parental Rights and Responsibilities in Germany", Family Law Quarterly, (Summer: 2005), V. 39, No. 2, Symposium on Comparative Custody Law (Summer: 2005), 328; Jochen Duderstadt, "Einschränkung und Ausschluss im Sorge- und Umgangsrecht", (NZFam: 2020), 959.

⁴⁸ MüKoFamFG/Zimmermann, § 89 Rn.10.

⁴⁹ MüKoFamFG/Zimmermann, § 89 Rn.11.

⁵⁰ OLG Saarbrücken, Beschl. v. 8. 10. 2012 – 6 WF 381/12 (BeckRS 2012, 21763).

⁵¹ MüKoFamFG/Zimmermann, § 89 Rn.1; Mardin, 201.

uygulamasında bu miktarın 500 euro civarında olduğu gözlenmektedir⁵². AİHM somut bir olayda 300 euro olarak kararlaştırılan idari para cezasının çok düşük ve yaptırımın amacını yerine getirmekten uzak olduğuna hükmetmiştir⁵³. Yine uygulamada idari para cezası yaptırımının işlevsiz kaldığı durumlarda az sayıda mahkemenin hapis cezası verdiği⁵⁴ belirtilmektedir. Doktrinde idari yaptırımların anılan uygulanma şekli - AİHM' de de kararlara konu edildiği üzere-, yaptırımlara etkin bir icra kabiliyeti kazandırmanın gerektiği (caydırıcılığı ve cezalandırıcılığı yönünden işlevsel olma, açıkça yüksek para cezası ve gerekliliği kabul edilen hallerde hapis cezası) noktasında eleştirilmiştir. Bunun yanında hapis cezası, uygulanış şeklinin açık olmaması, cezanın uygulanması sürecinde çocuğun nerede kalacağı, bakımının nasıl sağlanacağı, uygulamanın çocuğun üstün yararına hizmet etmeyeceği düşünceleriyle doktrinde bazı yazarlarca eleştirilere uğramıştır⁵⁵. Esasen, zaten uygulamada etkin işletilemediği yönünde veya başkaca açılardan eleştiriler getirilen bu idari yaptırımlara başvurmadan önce ölçülülük ilkesi çerçevesinde daha ılımlı bir yöntem olarak, örneğin bir kişisel ilişki kayyımı belirlenmesi yoluyla süreci yönetmenin mümkün olup olmadığının değerlendirilmesi yönünde öneriler getirilmektedir. Bununla birlikte sürecin devamında yükümlü kılınan taraf (anne/baba) diğer tarafa gerekli hoşgörü ve toleransı göstermeyerek, kişisel ilişki kurulmasını sağlamaktan imtina eder ve süreci engellerse; bu kişinin velayet hakkını kullanma açısından yeterliliğinin, nihayetinde velayet hakkının kim tarafından ve nasıl kullanılacağına mahkeme tarafından yeniden değerlendirilmesi gerekir⁵⁶.

Alman hukukunda hakim kolluk yardımıyla zor kullanılmasına ancak belirlenen idari yaptırımın işlevsiz kaldığı veya kalacağına açıkça anlaşıldığı ve mahkeme kararının derhal yerine getirilmesinin zorunlu olduğu hallerde son çare olarak hükmedebilir (FamFG § 90)⁵⁷. Her ne kadar istisnai nitelik

⁵² OLG Frankfurt a. M. Beschl. v. 18.10.2018 – 3 WF 142/18 (BeckRS 2018, 31982).

⁵³ EGMR (V. Sektion), Urteil vom 15.1.2015 – 62198/11 (Kuppinger/Deutschland), NJW 2015, s. 1433; Kişisel ilişki kurulmasının sabote edilmesinde 300-500 euro aralığında hükmedilen para cezalarının yetersiz olduğu yönünde bkz. Heike Hennemann, § 1684 Umgang des Kindes mit den Eltern, Münchener Kommentar zum BGB, 8.A., (2020) § 1684 Rn. 120.

⁵⁴ Örneğin; Saarbrücken Eyalet Yüksek Mahkemesi 11.12.2019'da verdiği kararda beş günlük bir hapis cezasına hükmetmiştir (OLG Saarbrücken: FamRZ, 2020, 701).

⁵⁵ MüKoBGB/Hennemann, § 1684 Rn. 121.

⁵⁶ Arndt, Crandles, Goldsmith, Gordon, Kucinski ve Baronin, 1002.

⁵⁷ MüKoFamFG/Zimmermann, § 90 Rn. 7-10.

taşısa da, zor kullanmanın genel olarak çocuğun üstün yararına hizmet etmeyeceği gözden kaçırılmamalıdır⁵⁸.

Alman hukukunda çocukla kişisel ilişki tesisinin mahkemece kabul görmemesi ancak çocuğun üstün yararını açıkça tehlikeye sokacak bir durum varsa söz konusu olur. Mahkeme böyle bir durumda bu hakkın kısıtlanması yahut kaldırılması yoluna gidebilir (BGB § 1684). Uygulamada⁵⁹ bu kararların verildiği örnek haller; çocuğun fiziksel veya cinsel şiddete maruz kalması, çocuğun bakımının ağır şekilde savsaklanması, alkol, uyuşturucu bağımlılığı⁶⁰ ve çocuğun kaçırılma tehlikesi bulunmasıdır. Somut olayın koşulları mümkün kılıyorsa, mahkeme çocukla kişisel ilişki tesisine konu görüşme ve ziyaretlerin Alman Gençlik Dairesi'nden bir görevli veya uygun görülen bir üçüncü kişi nezaretinde gerçekleşmesine karar verebilir. Burada temel husus, çocuğun güvenliğinden şüpheye yer bırakmayacak şekilde emin olunmasıdır.

Son olarak, kişisel ilişki kurulmasına ilişkin hakkın iki yönlü olduğu, sadece anne-babaya değil aynı zamanda çocuğa da tanınmış bir hak olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Bununla birlikte, Alman Anayasa Mahkemesi çocuğun üstün yararının söz konusu olabileceği bazı istisnai somut olaylar hariç tutulmak üzere; kişisel ilişki kurmaya istekli olmayan ebeveyne yönelik zorlayıcı tedbirler uygulanmasıyla kendisinin kişilik haklarına müdahalenin haklı görülemeyeceğini ve bunun çocuğun yararına genel olarak hizmet etmeyeceğini ifade etmiştir⁶¹.

⁵⁸ Arndt, Crandles, Goldsmith, Gordon, Kucinski ve Baronin, 1001; Mardin, 202. Burada ölçülülük ilkesi daha hassas şekilde değerlendirilmelidir. Örneğin; tıbbi ve psikolojik araçlarla sürece hazırlamadan, çocuk teslimi için Türkiye'ye götürülmeye kalkan bir kız çocuğunun intihar teşebbüsünde bulunduğu olayda ölçülülük ilkesine uygun hareket edilmemiştir. Burada bu tür bir zor kullanmanın çocuk üzerinde doğurabileceği manevi zararın olası sonuçları iyi değerlendirilmelidir (BayObLG FamRZ 1985, 737).

⁵⁹ Alman hukuk uygulamasından farklı somut olay değerlendirmeleri için bkz. Duderstadt, 953 vd.

⁶⁰ Alman hukuk uygulamasında alkol ve/veya uyuşturucu bağımlılığı çocukla kişisel ilişki kurulmasına ilişkin hakkın kaldırılmasından ziyade kısıtlanmasına yol açan bir durum olarak kabul edilmektedir. Bu kısıtlamaların yerine getirilmesinde mahkemeler bağımlılığı bulunan ana veya babanın tedavi gördüğünü teyit veya olası bir kaçırma riskini ortadan kaldırmak için çocuğun kendisi ile birlikte zaman geçirdiği süreçte pasaportların teslimi gibi uygulamalara başvurmaktadır.

⁶¹ BVerfG NJW 2008, 1287.

C. Fransa

Fransız hukukunda evliliğe veya birlikte yaşama ne olursa olsun, anne-babanın anne ve baba olarak kalacağı ilkesinden hareketle ortak velayet esas geçerlidir⁶². Anne veya babadan biri velayet hakkının fiilen (ilk elden) kullanılması yetkisine sahip değilse (daha doğrusu çocuk onunla birlikte yaşamıyor ise), bu kişinin çocukla ilişki kurulmasını isteme hakkı ve yükümlülüğü vardır (*droit de visite, d'hébergement et de correspondance*). Hatta Fransa'da bir ilk derece mahkemesi çocukla kişisel ilişki kurmanın sadece bir hak değil, yükümlülük de olduğundan hareketle, kişisel ilişkinin kurulması için harekete geçmeyen ebeveynin Fransız Medeni Kanunu (CC)'nun 1382. maddesi uyarınca haksız fiil sorumluluğuna gidilebileceğine işaret etmiştir⁶³.

Fransız Medeni Kanunu'nda anne babanın ayrılmasının velayet hakkının kullanılmasının devrine ilişkin düzenlemelere etkisi olmayacağı öngörülmüştür (FCC Art.373-2 (1)). Anne babadan her biri çocukla kişisel ilişkilerini sürdürmeli ve çocuğun diğer tarafla olan ilişkisi ve bağına saygı duymalıdır (FCC Art.373-2 (2)). Eğer anne ve babadan biri çocuğun bizzat kendi yanında yaşaması suretiyle velayet hakkını kullanıyorsa⁶⁴, 'çok önemli bir sebep' olmadıkça diğer tarafın çocukla kişisel ilişki kurmasını engelleyemez. Hakimlerin çoğunlukla yasa koyucunun iradesiyle aynı yönde hareket ederek, ÇKİK. talebini reddetme konusunda çekingen davrandıkları belirtilmektedir. Şöyle ki, örneğin; babanın cinsel yönelim ve tercihleri, HIV pozitif olması, gözetim altında olması veya annenin fahişelik yapması bu bağlamda tek başına önemli sebep sayılmayıp, çocuk açısından risk oluşturdukları noktada bu yönde değerlendirilir. Cinsel veya fiziksel şiddet, akıl zayıflığı, sorumsuzluk gibi durumlar ise doğrudan 'önemli sebep' olarak

⁶² Hugues Fulchiron, "Custody and Separated Families: The Example of French Law", Family Law Quarterly, Vol. 39, No.2, Symposium on Comparative Custody Law (Summer: 2005), 302; Silvia Katzenmaier, "Frankreich", Ausländisches Familienrecht (Hrsg. Prof.Dr.Saskia Lettmaier), (München: 2022) (beck-online), Rn.16. Fransız hukukunda ortak velayet ilkesinin getirilmesinde, Fransa'da anne ve baba ayrıldıktan sonra çocukların çoğunun anne ile yaşadığı ve baba figürü ile bağı kaybettiğine ilişkin istatistik bilgilerin rol oynadığı ifade edilebilir.

⁶³ Frederique Ferrand, Commission on European Family Law, Parental Responsibilities-France (National Report:France), <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/France-Parental-Responsibilities.pdf>, 29, (E.T.: 10.7.2022).

⁶⁴ Fransız hukukunda genel kural ortak velayet olup; Fransız hakimleri ancak çocuk kaçırma, şiddet vb. çocuğun üstün yararının korunmasının ciddi risk altında olduğu hallerde velayet hakkının kullanılmasını tek bir tarafa (ana veya baba) devretmektedir.

değerlendirilen hallerdir⁶⁵. Çocuğun anne/babasını görmek istememesi ise ÇKİK. hakkının kaldırılmasına tek başına yeterli gerekçe olamaz⁶⁶. Ancak çocuğun bu yöndeki olumsuz iradesi aşılabilir nitelikteyse ve çocuğun yanında yaşadığı anne veya babanın bu yöndeki objektif ikna çabaları sonuç doğurmuyorsa; bu taraf ceza kanunu ve diğer mevzuat uyarınca bir yaptırımla karşılaşmayacaktır⁶⁷.

Çocuğun yerleşim yeri yanında olmayan⁶⁸ anne veya babanın çocukla kişisel ilişki kurması, anne ve baba bu konuda anlaşamıyorsa, ancak mahkeme kararıyla mümkün olabilir; aksi halde çocuğun yanında yaşadığı taraf buna zorlanamaz. Anne veya babanın ÇKİK.'e ilişkin hakkının yerine getirilmesine diğer taraf izin vermez ise; Fransız usul hukukunda ivedi iş sayılarak, hızlandırılmış bir yargılama usulü uyarınca üç yahut dört aya kadar konuya ilişkin karar alınması mümkündür⁶⁹.

Fransa'da anne babanın 'çocuğa karşı para' oyununu oynamalarına nadiren rastlanır. Fransız Yargıtayı ÇT. ve ÇKİK.'in iştirak nafakasıyla (çocuk için nafaka) ilişkilendirilmemesi gerektiğinin altını çizmiştir⁷⁰. Bununla birlikte özellikle nafaka yükümlüsü tarafın kişisel ilişkinin gereğini yerine getirmediği hallerde, bu diğer tarafın çocuğa ilişkin yaptığı harcamaları artıracığından, nafakanın artırılması yönünde talepte bulunduğu görülebilmektedir. Uygulamada ÇKİK. sürecini zora sokan haller anne-baba arasındaki kişisel anlaşmazlıklar ve bazı hallerde çocukta görülen ebeveyne yabancılaş(tır)ma sendromudur. Bu tür anlaşmazlıkların Fransız mahkemeleri önünde çoğunlukla abartılması hakimlerin böyle hallere kayıtsız

⁶⁵ Fulchiron, 310; karşı. Dominique Gref-Bohnert, "Das Sorgerecht in Frankreich", djbz (Zeitschrift des Deutschen Juristenbundes) 4/2014, 158 (https://www.nomos-elibrary.de/10.5771/1866-377X-2014-4-154.pdf?download_full_pdf=1#:~:text=a%20Das%20Umgangsrecht%20Das%20Umgang%20srecht,durch%20den%20Richter%20ausgeschlossen%20werden,E.T.:15.6.2022).

⁶⁶ Bununla birlikte Paris Aile Mahkemesi ÇKİK. talep eden babanın şiddet içeren davranış tarzı nedeniyle bu talebini reddetmiştir. Bir başka kararda ise babanın (geçici) yerleşim yerinin belirlenmesini talep hakkı çocuğuna başörtüsü takması için psikolojik ve dini yönde baskı yapmasından ötürü ertelenmiştir (Ferrand, 27).

⁶⁷ Ferrand, 30.

⁶⁸ Belirtmek gerekir ki; Fransız hukukunda paylaşımlı yerleşim yeri de hukuken kabul edilmektedir. Ancak hakim bu yönde karar alırken çocuğun yaşı, ebeveynlerin yerleşim yerlerinin birbirine mesafesi, ebeveynlerin birbirleriyle iletişim yeteneği gibi ölçütleri değerlendirmektedir.

⁶⁹ Arndt, Crandles, Goldsmith, Gordon, Kucinski ve Baronin, 1003.

⁷⁰ Fulchiron, 311.

kalabilmesine ve bazen gerçek suistimal durumlarına karşı korumaya engel olabilmektedir⁷¹.

Çocuk kendisine bırakılmayan tarafın ÇKİK. hakkının yerine getirilmesine diğer tarafça engel olunması FCC Art.373-2'nin ihlali anlamına gelir; bazı hallerde ihlalde bulunan tarafın çocuğun yerleşim yerinin belirlenmesine ilişkin hakkını kaybetmesine neden olabilir (Cass. Civ. 1, 26.06.2013, no 12-14392; CA Colmar, 25.08.2015, no 15/03072). Yurtdışında yaşayan ebeveynler açısından bazen ihlaller, artık sadece Fransa sınırları içerisinde kişisel ilişki kurulmasının mümkün kılınması⁷² ve çocuğun pasaportuna erişimin engellenmesi gibi hukuki sonuçlar doğurabilir. Yasa koyucunun getirdiği bir diğer caydırıcı düzenleme Fransız Ceza Kanunu m. 227-5'de yer alan küçüğün alıkonulması suçudur. Buna göre çocuğu yetkili kimseye teslim etmekten haklı görülecek bir sebep olmaksızın kaçınan kişinin bir yıla kadar hapis ve 15000 euro para cezası yaptırımlarıyla karşılaşacağı öngörülmüştür. Eğer çocuğun yetkili kişiye teslim edilmediği süre beş günü aşmışsa ve diğer anne veya baba çocuğun nerede olduğunu ya da Fransa sınırları dışına çıkarılıp çıkarılmadığını bilmiyorsa; yaptırım üç yıla kadar hapis cezasına ve 45000 euro'ya kadar para cezasına yükselir. Fransız ceza mahkemesi ayrıca ehliyetin alıkonulması, vatandaşlığın kaybedilmesi gibi ek cezalara ve Fransa'dan beş yıl boyunca ayrılmamaya ilişkin tedbir kararına hükmedebilir. Bu yaptırımlar caydırıcı görünse de, nadiren uygulamaya koyuldukları belirtilmektedir. Bu bağlamda doktrinde ceza kanunundaki ilgili düzenlemelerin daha katı uygulanması, aile mahkemelerinin yetkilerinin artırılması, para cezalarına ilişkin yeknesak uygulama geliştirilmesi gerektiği yönünde eleştiriler dile getirilmektedir⁷³. Son olarak, Fransız hukukunda çocukla kişisel ilişkinin zor kullanma yoluyla derhal yerine getirilmesine ilişkin bir uygulamaya rastlanmamıştır.

D. İngiltere

İngiliz hukukunda velayet hakkı, çocuk teslimi, çocukla kişisel ilişki kurulması, yerleşim yerinin belirlenmesi gibi konulara ilişkin genel hükümler Çocuk Kanunu'nda (Children Act 1989) düzenlenmiştir. Mahkemece aksi kararlaştırılmadıkça anne ve babanın ayrılmış, evliliğin sona ermiş olması ortak velayeti etkilemez⁷⁴. Ortak çocukla ilgili hususlarda anlaşılamadığı

⁷¹ Arndt, Crandles, Goldsmith, Gordon, Kucinski ve Baronin, 1003.

⁷² Gref-Bohnert, 159.

⁷³ Arndt, Crandles, Goldsmith, Gordon, Kucinski ve Baronin, 1004.

⁷⁴ Nigel V Lowe, "The Allocation of Parental Rights and Responsibilities-The Position in England and Wales", Family Law Quarterly , (Summer: 2005), Vol. 39, No. 2, Symposium

durumda, her bir ebeveyn mahkemeye başvurarak çocuğun ne zaman, kimle yaşayacağını, kişisel ilişkisinin düzenlenmesini (*Child Arrangements Order-CAO*) isteyebilir⁷⁵.

Mahkemenin yaptığı düzenlemeye taraflardan birinin uymaması halinde, mahkeme icra emri verebilir (Children Act (CA) S. 11J). Mahkeme tarafları iletişimlerini geliştirme ve çocuğun üstün yararı üzerine hareket etmelerini sağlamak için ‘ayrılmış ebeveynleri bilgilendirme programı’na yönlendirebilir. Bu program çocukla kişisel ilişki kurulması ve geliştirilmesine ilişkin eğitimleri de içermektedir (Children Act (CA) S. 11A-G)⁷⁶. Ayrıca mahkeme tarafları arabuluculuğa da yönlendirebilir. Arabuluculuk taraflarda iletişim kopukluğunun kişisel ilişki kurulması sürecine yansıttığı sıkıntıların ve anlaşmanın yerine getirilmesinde fiili zorlukların olduğu somut olaylarda özellikle faydalı olabilir⁷⁷. Yine mahkeme ölçülü ve gerekli olup olmadığı değerlendirmesini yaparak, yükümlülüğünü yerine getirmeyen ebeveynin 40 ila 200 saat arası sosyal hizmet gerçekleştirmesine ilişkin (Children Act (CA) S. 11J-N) icra emri verebilir⁷⁸. Mahkemeler istisnai hallerde çocuğun yerleşim yeri hakkının diğer ebeveynle devredilmesine; bir başka deyişle, çocuğun diğer ebeveynle yaşamasına karar verir⁷⁹.

CAO’ya uyulmamasından kaynaklı maddi zarar doğması durumunda, bunun tazmini de mümkündür (CA S.11O). Örneğin; anne veya babanın CAO

on Comparative Custody Law (Summer: 2005), 272, 281; “Comparative Study on Enforcement Procedures of Family Rights” JLS/C4/2005/06, (T.M.C. Asser Instituut), 7, http://www.jafbase.fr/docUE/study_family_rights_synthesis_report_en.pdf (E.T.: 19.06.2022).

⁷⁵ Children Act 1989 Section 8. İngiliz hukukunda mahkemelerin bakış açısı öncelikle ‘müdahale etmeme’ olup, çocuğun bakımıyla ilgili ana ve babanın anlaşması esastır. Mahkeme bu konuda düzenleme yapıp yapmama noktasında temel ilke olan ‘çocuğun üstün yararı’ndan hareket eder (Mardin, 196); aynı yönde Lowe, 272-274, 277.

⁷⁶ Robert H. George, “Practitioners” Approaches to Child Welfare after Parental Separation: An Anglo-French Comparison”, *Child and Family Law Quarterly*, vol. 19, no. 3, (2007), 352.

⁷⁷ İngiliz hukukunda aile hukuku uyuşmazlıklarında arabuluculuk sürecinin gelişimi ve işleyişi hakkında bkz. Lowe, 276. Devlet politikası ve mahkemelerin genel uygulamasının tarafları arabuluculuğa yönlendirmek olduğu; tarafların da mahkemeden çok bu yola başvurduğu yönünde Mardin, İcra, 38.

⁷⁸ George, 352; Arndt, Crandles, Goldsmith, Gordon, Kucinski ve Baronin, 1005; Mardin, 196.

⁷⁹ George, 352. Mahkemelerin bakış açısı bu olmakla birlikte; İngiliz hukukçularının koşulları oluştuğunda bu çözümün uygun olduğunu düşünürken, sosyal hizmet uzmanlarının aksi görüşte oldukları ifade edilmektedir (George, 356).

içeriğindeki düzenlemelere uymamasından ötürü diğer tarafın yapmış olduğu seyahat harcamaları boşa giderse, ortaya çıkan zararın tazmini istenebilir⁸⁰.

İngiliz mahkemelerine CAO'yu ihlal eden tarafı tutuklama yetkisi verilmiştir; ancak çocuğun yüksek yararıyla örtüşmeyeceğinden uygulamada pek görülmemektedir⁸¹. Esasen ÇKİK.' e ilişkin ilamlara uyulmaması mahkemeye hakaret, itaatsizlik olarak kabul edilmekle birlikte, cezalandırıcı yaptırımların çocuğun üstün yararına aykırı olacağından hareketle İngiliz mahkemeleri bu konuda çekingen davranmaktadır⁸².

İngiliz hukuk uygulamasında velayetin kullanılması, yerleşim yeri ve kişisel ilişkinin kurulması çoğunlukla tarafların anlaşmalarıyla yürütülür. Anlaşmazlık halinde mahkeme yapmış olduğu düzenlemeye ilişkin icra emri (CAO) verir. Bu karara riayet edilmemesi halinde mahkeme yukarıda anılan dolaylı tedbirleri uygulamaya koyar; bir başka deyişle, İngiliz mahkemelerince yapılan düzenlemelere uyulmaması halinde zor kullanma tedbirine başvurulmaz. Nitekim belirtildiği üzere, mahkemelerin belirli koşullarda tutuklama yetkisini kullandıklarına dahi pek rastlanmamaktadır⁸³.

E. ABD

Amerikan mahkemelerinde velayet hakkına ilişkin verilen karar velayetin iki türünü düzenlemektedir. Birincisi, çocuğun her bir ebeveyn ile geçireceği zamansal planlama olup; 'fiziksel velayet yahut yerleşim yeri (kalınacak yer) velayeti hakkı', bazı eyaletlerde ise 'ebeveyn zamanı' olarak adlandırılır (physical custody). İkincisi ise 'hukuki velayet', bazı eyaletlerde ise 'karar verici otorite' olarak adlandırılmakta olup; çocuğun özellikle sağlığı, genel ve dini eğitimi vb. konulara ilişkin alınacak önemli kararların verilmesine ilişkin yetkinin ebeveynlerden birine veya her ikisine ortak olarak devredilmesidir (legal custody)⁸⁴. Her eyaletin kendi içerisinde yahut başka bir mahkeme yargı çevresinde verilmiş, çocukla kişisel ilişki kurulmasını da içeren velayet hakkıyla ilgili ilamların icrasına ilişkin kendi iç hukuku vardır. Her eyalet 'Çocuk Velayetine İlişkin Yargılama ve İlamların İcrasına Dair Müşterek Kanun (UCCJEA)⁸⁵' olarak adlandırılan, ABD' nin farklı

⁸⁰ Arndt, Crandles, Goldsmith, Gordon, Kucinski ve Baronin, 1006; Mardin, 196.

⁸¹ Arndt, Crandles, Goldsmith, Gordon, Kucinski ve Baronin, 1006; Mardin, 196.

⁸² George, 352.

⁸³ Mardin, 197; Mardin, İcra, 38-39.

⁸⁴ <https://www.courts.ca.gov/17975.htm?rdeLocaleAttr=en>, (E.T: 25.06.2022).

⁸⁵ <https://www.uniformlaws.org/committees/community-home?CommunityKey=4cc1b0be-d6c5-4bc2-b157->

eyaletlerinden ve başka ülkelerden ilamlar dahil olmak üzere, velayet davalarıyla ilgili yetkiyi, çocuk teslimi ve kişisel ilişki kurulmasına dair ilamların icrasını düzenleyen Kanunu kabul ederek yürürlüğe sokmuştur.

Amerikan hukukunda taraflar ÇT. ve ÇKİK.'e ilişkin kendi aralarında anlaşabilir. Ancak mahkemenin bu anlaşmaya ilişkin icra emri verebilmesi için, anlaşmanın önceden mahkemece onaylanmış olması gerekir. Bu halde de, anne veya babadan biri anlaşma yükümlülüklerine uymazsa, mahkeme tarafları arabulucuya (aile mahkemeleri bünyesinde veya dışarda sosyal hizmet&yardım programlarına) yönlendirebilir. Anne veya baba mahkeme ilamına uymazsa, arabuluculuk süreci de işletilemezse; mahkeme öngörülmuş farklı tedbirlerden somut olayın koşullarına göre elverişli olanı uygulamaya koyabilir: Örneğin; mahkeme kararını değiştirebilir ya da başvuru halinde velayet hakkının bir ebeveyninden diğerine geçmesine kadar verebilir. ÇKİK.'e ilişkin ilamın yerine getirilmesini engelleyen anne veya babaya, diğer taraf ile çocuk arasındaki kaybedilmiş zamanın telafisi için yeni bir zaman ayarlaması yapması kararını iletir. Yine çocukla kişisel ilişki kuracak ebeveynin bu hakkını kasıtlı olarak engelleyen diğer anne veya babaya karşı tazminat davası açması mümkündür. İlamların icrasına riayet edilmezse, başkaca finansal yaptırımlar (ör. zarar gören ebeveynin dava açmak zorunda kalmasından ötürü ödediği vekalet ücretinin tahsili gibi) da gündeme gelebilir⁸⁶. Son olarak, çocuğun teslimi ilama uygun şekilde gerçekleşmezse hapis cezası da yasal olarak mümkün kılınmakla birlikte, uygulamada son çare olarak devreye sokulduğu görülmektedir⁸⁷.

Amerikan hukukunda genel itibarıyla anne ve baba ilişkinin doğası itibarıyla müşterek çocuk üzerinde eşit haklara sahiptir. Bununla birlikte, taraflar arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklardan ötürü ayrı yerleşim yerlerinde yaşam sürmeleri ve birinin diğerine çocuğu göstermediği durumlarda yasal süreç yeknesak değildir. Bazı eyaletlerde bu davranış bir suç teşkil edebilirse de; uygulamada savcılar ebeveyni suç isnadı yerine velayet davası ile çare aramaya yönlendirmektedir. Bununla birlikte Amerikan mahkemeleri çoğunlukla nihai bir karar verene kadar, bir 'pendente lite' duruşmayla

16b0baf2c56d#:~:text=The%20Uniform%20Child%20Custody%20Jurisdiction,provisions%20for%20child%20custody%20orders,(E.T: 25.06.2022).

⁸⁶ Arndt, Crandles, Goldsmith, Gordon, Kucinski ve Baronin, 1009.

⁸⁷ Amerikan hukukunda finansal yaptırımlar ve gerekli olursa hapis cezası da öngörülmuş olmakla birlikte, sırasıyla miktarı ve süresi eyalet hukukuna göre belirlenmektedir (Margaret Mahoney, "The Enforcement of Child Custody Orders by Contempt Remedies", University of Pittsburgh Law Review 68, S. 4, (Summer: 2007), 854).

ebeveynler ve çocuk arasında geçici olarak kişisel ilişkinin kurulmasına yönelik önlemler alma yoluna gider. Anne veya babanın kusuru olmaksızın uzun süredir çocuktan uzak kaldığı durumlarda ise, mahkeme çocukla bu ebeveynin tekrar yakınlaştırılması için destek sunabilecek sosyal hizmet tedbirlerini alır. Amerikan mahkemeleri de anılan uyuşmazlıkların çözümünde ‘çocuğun üstün yararı’ esnasından hareket eder⁸⁸.

Son yıllarda çoğu eyaletin yasal düzenlemelerinde, velayet, ÇT. ve ÇKİK.’e ilişkin ilamların icrasında mahkemelere esneklik sağlamak için farklı tedbir ve yaptırımlar geliştirilmiştir. Ör: zorunlu arabuluculuk, ebeveyn-çocuk ilişki eğitimleri, aile danışmanlık hizmetlerine başvurma, idari para cezası, uyuşmazlıklarda mahkeme ve vekalet masraflarının yüklenmesi, ehliyete geçici süreyle el koyma, sosyal hizmetle yükümlendirme vb⁸⁹.

IV. TÜRK HUKUKU: 7343 SAYILI KANUNLA TÜRK MEDENİ KANUNU’NDA GETİRİLEN DEĞİŞİKLİKLER

Çalışmamızın başında belirttiğimiz üzere, Türk hukukunda ÇT. ve ÇKİK.’e ilişkin mahkeme kararlarının yerine getirilmesine ilişkin sistem 7343 sayılı Kanunla değişmiştir. 7343 sayılı Kanunla Türk Medeni Kanunu’nda gerçekleştirilen değişiklikler, çocuk ile anne veya babası arasındaki kişisel ilişkinin düzenlenmesine ilişkindir:

7343 sayılı Kanunun 37.maddesiyle TMK m. 182’ye birinci fıkradan sonra gelmek üzere eklenen ikinci fıkra çerçevesinde, kişisel ilişki düzenlenmesinin gerekleri yerine getirilmediği takdirde mahkemenin -çocuğun menfaatine aykırı olmamak üzere- *velayetin değiştirilebileceğini ihtar edebileceği* öngörülmüştür. Kanun teklifi gerekçesinde uygulamada velayet hakkının kötüye kullanılmasıyla yaşanan sıkıntılı hallerin önüne geçmek adına, yükümlü anne veya babanın kişisel ilişki düzenlenmesinin gereklerine uymasını sağlamanın amaçlandığı ifade edilmektedir⁹⁰. Kanaatimizce bu düzenleme mahkemenin velayet hakkı sahibi anne veya babaya bu hakkının mutlak olmadığını; velayetin çift yönlü olduğunu (sadece haklardan ibaret olmayıp, yükümlülükler de getirdiğini) ve bunun gereklerine uymazsa ağır yaptırımlarla karşılaşılabilceğini en başta resmen hatırlattığı bir gözdağı hükmü niteliğindedir.

⁸⁸ Arndt, Crandles, Goldsmith, Gordon, Kucinski ve Baronin, 1010.

⁸⁹ Mahoney, 856.

⁹⁰ <https://www2.tbmm.gov.tr/d27/2/2-3911.pdf> (E.T: 25.06.2022).

7343 sayılı Kanununun 38.maddesiyle TMK m. 324'e ikinci fıkradan sonra gelmek üzere eklenen üçüncü fıkra çerçevesinde; kişisel ilişki düzenlemesinin gereklerinin velayet kendisine bırakılan anne veya baba tarafından yerine getirilmediği durumda -çocuğun menfaatine aykırı olmamak üzere- *velayetin değiştirilebileceği*, hususun ÇKİK.' e dair kararda taraflara ihtar edileceği düzenlenmiştir. Bu hüküm de yine uygulamada kişisel ilişki düzenlemelerine muhalefetten kaynaklı yaşanan sıkıntıların önünü kesmeyi amaçlamaktadır. TMK m. 324/I' de anne ve babadan her birinin, diğerinin ortak çocukla kişisel ilişkisini zedelemekten kaçınmakla yükümlü olduğu açıkça öngörülmüştür. Hükümün ikinci fıkrasında, çocuğun huzurunun tehlikeye girdiği ya da anne ve babanın haklarını birinci fıkraya aykırı şekilde kullandıkları veya çocukla ciddi şekilde ilgilenmedikleri veya tespit edilebilen diğer önemli hallerin varlığında kişisel ilişki kurma hakkının reddedilebileceği yahut kendilerinden alınabileceği düzenlenmiştir. Yukarıda değindiğimiz ek üçüncü fıkra ile de yasa koyucu velayetin değiştirilmesinin de bir yaptırım olarak gündeme gelebileceğinin altını çizmiş olmaktadır. Bu değişiklikler yasal düzlemde öngörülmüş olmasaydı dahi; kişisel ilişki düzenlemesine muhalefet çocuğun üstün yararını riske atacak bir ağırlıktaysa, velayetin değiştirilmesi söz konusu olabilirdi⁹¹. Nitekim Yargıtay'ın bakış açısının da bu yönde olduğu; velayet hakkı bulunmayan anne veya babayla çocuk arasında kişisel ilişki kurulmasının sürekli engellenmesinin velayetin değiştirilmesine yol açabileceğine hükmettiği görülmektedir⁹². Kanaatimizce yasa koyucu,

⁹¹ Aynı yönde Seda Gayretli Aydın, "7343 Sayılı Kanun'un Çocuk Teslimi, Çocukla Kişisel İlişki Kurulması ve Velayetin Değiştirilmesine İlişkin Getirdiği Yenilikler", Terazi Hukuk Dergisi, S.187, (Mart: 2022), 32-33 (jurix, E.T.:25.06.2022).

⁹² "...annenin de dava sürecinde babayı icra takibi yapmaya zorlayarak çocuk ile babanın kişisel ilişki kurma hakkını engellediği; anne ve çocuğun evde bulunmaması ya da anne tarafından yönlendirilen çocuğun istememesi sebepleriyle 24/01/2016, 30/01/2016 ve 23/01/2017 tarihlerinde icra yoluyla dahi kişisel ilişkinin kurulamadığı anlaşılmaktadır. Öncelikle; davalı annenin eşinin, herkese açık internet platformundaki görsel ve yazılı paylaşımlar ve çocuk ile ilgili yaptığı paylaşımlar dikkate alındığında, çocuğun bulunduğu mevcut ortam, fiziksel ve psikolojik yöndeki gelişimini olumsuz etkileyecek niteliktedir. Ayrıca davalı annenin de babalık duygularının tatmini ve çocuğun sağlıklı gelişimi bakımından gerekli olan, baba ve çocuk arasında kişisel ilişki kurma hakkını engellemeye yönelik davranışlarda bulunarak velayet hakkını kötüye kullandığı anlaşılmakla; yukarıda belirtilen ilkeler çerçevesinde davanın kabulü ile dava konusu ortak çocuğun velayetinin değiştirilmesine karar verilmesi gerekirken, yazılı şekilde hüküm kurulması doğru olmayıp bozmayı gerektirmiştir". (Y.2.HD, E. 2016/11109 K. 2017/1492, 14.2.2017); Y.2.HD, E. 2017/1240 K. 2017/6234, 25.5.2017 (lexpera.com.tr, E.T.:25.06.2022). Yargıtay uygulaması zaten bu yönde olmakla birlikte, böylece konu torba bir kanunla da olsa yasal dayanağa

çocuğun üstün yararını gerçekleştirmede ÇKİK.'e ilişkin mahkeme kararlarının yerine getirilmesine büyük önem atfettiğini ve buna aykırılığın ağır sonuçları olabileceğini açık şekilde ve şüpheyeye yer bırakmayacak şekilde vurgulamak istemiştir.

Anılan bu değişiklikler somut olayın koşulları ve çocuğun üstün yararı ilkesi gözetilerek değerlendirilmeli; velayetin değiştirilmesine yönelik suiistimal aracı olmaya hizmet etmemelidir. Örneğin; çocuğun velayeti kendisinde olan anne, her kişisel ilişki kurulması sürecinde çocuğu kendisine karşı kötüleyen, görüşme zamanlarında sarhoş olup, uygunsuz davranışlar sergileyen baba ile çocuğun kişisel ilişki düzenlemelerine muhalefet etmeye başlarsa; hakim somut olayın koşullarına göre değerlendirme yapmalıdır. Böyle bir durumda baba lehine velayetin değiştirilmesi çocuğun üstün yararına uygun olmayacağı gibi; annesinin kişisel ilişki düzenlemesine muhalefeti haklı sebepler de barındırdığından, annesi varken çocuğa vasi atanması da elverişli bir çözüm olmayacaktır⁹³. Dolayısıyla hüküm kişisel ilişki düzenlemesine her türlü muhalefet halinde değil; böyle bir aykırı davranışın çocuğun üstün yararını ciddi şekilde zedelediğinin objektif olarak öngörülebildiği durumlarda uygulanmalı; dar yorumlanmalıdır. Aksi halde çocuklar anne babalarının kişisel anlaşmazlıkları arasında daha çok kalabilecek; kişisel ilişki düzenlemesine aykırı olmakla birlikte basit sayılabilecek ihlal halleri dahi yargı önünde abartılarak velayetin değiştirilmesine zemin hazırlama yönünde kötüniyetle kullanılabilir. Karşılaştırmalı hukuk verilerine bakıldığında da; velayetin değiştirilmesi, ortak velayetin kabul gördüğü ülkelerde düzenlenen 'çocuğun yerleşim yerinin belirlenmesi hakkı'nın (diğer tarafa bu hakkın devri suretiyle) kaybı yasal olarak mümkün kılınmakla birlikte; çocuğun alıştığı ortamın ve çevrenin değişmesinin üstün yararıyla çoğunlukla örtüşmeyeceği düşüncesinden ötürü bu yönde kararlara yabancı hukuk uygulamalarında nadiren yer verildiği görülmektedir.

kavuşmuştur (bkz. Mehmet Akçaal, "Velayetin Değiştirilmesi", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 13, S.1, (2022), 197 (ve dpn.47)).

⁹³ Gayretli Aydın, 30.

V. TÜRK HUKUKU: 7343 SAYILI KANUNLA ÇOCUK KORUMA KANUNU'NDA GETİRİLEN DEĞİŞİKLİKLER UYARINCA ÇOCUĞUN TESLİMİ VE ÇOCUKLA KİŞİSEL İLİŞKİ KURULMASINA İLİŞKİN KARARLARIN YERİNE GETİRİLMESİ

A. Genel Olarak

Çalışmamızda 7343 sayılı Kanun'un getirdiği temel yenilikler değerlendirilmeden önce, ÇT., ve ÇKİK.'e ilişkin ilamların yerine getirilmesine ilişkin olarak, Türkiye'deki eski sistemin neden ihtiyaca cevap vermediği ve sert şekilde eleştirildiği; sonrasında yabancı hukuk sistemlerindeki yasal düzenlemeler ve uygulama ele alınmaya çalışılmıştır. Her ülkenin kültür ve toplumundan kaynaklanan farklı bakış açıları olabilmekle birlikte, karşılaştırmalı hukuk verileri yasa koyucuya ve uygulamaya daha geniş bir pencereden hukuki meseleye bakma imkanı sunması bakımından önemlidir. 7343 sayılı Kanunla ÇKK'ya eklenen 41/A vd. hükümleri çocuğun üstün yararına gerçek anlamda hizmet edecek bir sistem kurgusu üzerinden hazırlanmış ve bu çerçevede yenilikler barındırmaktadır. Eksik kaldığı düşünülen yönleri bulunmakla birlikte, olumlu yenilikler barındıran bu yeni sistemin amaca ne kadar hizmet edeceği kuşkusuz uygulamada ortaya çıkan sorunlara ne oranda çözüm olabileceğinin değerlendirilmesiyle anlaşılacaktır.

B. Konuya İlişkin Temel Kavramlar ve Terminoloji

Çocuk teslimi ve çocukla kişisel ilişki kurulmasına ilişkin ilamların icrası, yasa koyucunun İİK mülga 25.maddede, taşınır teslimine dair ilamları konu alan aynı Kanunun 24.maddesine atıf yapması nedeniyle ciddi eleştirilere konu olmuştu. Zira bizzat yasa koyucu tarafından çocuğun objeleştirildiği bir algı oluşturulmuş⁹⁴; bir taşınır teslimi söz konusuymuşçasına, çocuğun ilamlı icrayla haczedilip Sosyal Hizmetler Merkezinde depo edilebilmesi haricinde taşınır teslimine dair hükümlerin nerdeyse aynen uygulandığı bir sistem kurulmuştu⁹⁵. Çocuğun fiilen

⁹⁴ Mardin, 203; Türkmen, 1149.

⁹⁵ Hükümler incelendiğinde sadece sistematik açısından değil, içerik olarak da taşınırın teslimine yönelik hükümlerin aynen çocuk için de öngörülmüş olduğu görülmektedir. Nitekim yasa koyucunun bu bakış açısının ve sistematığının sorunlu olduğu; çocukların mümkünse İİK dışında, mümkün değilse de Kanun içerisinde fakat ayrı bir bölümde ele alınması gerekliliğine doktrinde dikkat çekildiği görülmüştür (M.Serhat Sarısözen, "İcra ve

tesliminin hacze benzetilerek gerçekleştirilmesi üstün yararının korunmasıyla örtüşmediğinden eleştirilmiştir⁹⁶.

'Çocuk teslimi' kavramının ÇKK.'da getirilen yeni düzenlemelerde de muhafaza edildiği görülmektedir. Doktrinde çocuğun bir taşınır eşya gibi teslim edildiği algısı uyandırdığından hareketle, bu kavram yerine 'çocuklara ilişkin velayet, vesayet ve kişisel ilişkiye dair mahkeme kararlarının yerine getirilmesi' kavramının kullanılabilmesi önerisi getirilmiştir⁹⁷. Kanaatimizce kavramın aynen korunmuş olması, kavramsal ifade kolaylığına dönük bir çözüm olup; önemli olan çocuğun objeleştirilmesi algısının zihinlerde muhafaza edilmemesidir. Yine yeni yasal düzenlemelerde ÇT. ve ÇKİK.'e ilişkin olarak 'hak sahibi' ve 'yükümlü' kavramlarının kullanıldığı görülmektedir. Bu kavram kullanımı konunun çocuğun haklarından ziyade annenin, babanın ve ilgili üçüncü kişilerin hakları bağlamında ele alındığını ortaya koymaktadır. Velayetle ve kişisel ilişki kurulmasıyla ilgili ilk akla gelen 'hak' boyutu ve görünümü olmakla birlikte; velayetin bünyesinde hem hak hem yükümlülük barındırdığı, yine kişisel ilişkinin de iki yönlü olduğu, hatta esasen öncelikle çocuğun hakkıyla ilişkilendirilmiş olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

C. Çocuk Koruma Kanunu'nda Getirilen Değişiklikler Çerçevesinde Yeni Sistemin Değerlendirilmesi

1. Mahkeme Kararlarının Yerine Getirileceği Usulde Yeknesaklık Sağlanması

Yeni sistemde ÇKK.'da ortak düzenleme yapılarak (m. 41/B, m. 41/C)⁹⁸, ÇT. ve ÇKİK.'e ilişkin ilamların veya ihtiyati tedbir kararlarının hangi usul

İflas Hukukunda Canlı Haczi", EÜHFD 10, S.2, (2015), 65-66). Benzer şekilde bkz. Aksoy Dursun, 194; Doktrinde Özbay ise İİK m.25/I'in içerdiği ifade yapısı ve uygulaması yönüyle sert bir düzenleme olduğuna dikkat çekmiştir. Bununla birlikte yazar hükümde icra emrinin düzenlenmesinde taşınır teslimine ilişkin İİK m. 24'e yapılan atfın, icra emrinin şekli unsurları bakımından düzenleniş şeklini göstermek amacıyla yapıldığını; çocuğun bir taşınır mal gibi teslim konusu olacağı anlamına gelmediğini ifade etmiştir (Özbay, 73-74).

⁹⁶ Mardin, İcra, 146.

⁹⁷ Derya Belgin Güneş, "Mağdur Hakları Kanunu Taslağı'nın Çocuk Teslimi ve Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına İlişkin Hükümlerinin Değerlendirilmesi", SÜHFD 29, S.2, (2021), 915.

⁹⁸ ÇT. ve ÇKİK' e dair verilen tedbir kararları ÇKK' nun 4.kısımında yer alan prosedür uyarınca; ADMH. müdürlükleri aracılığıyla yerine getirilecektir. Yine Çocuk Teslimi ve Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına İlişkin İlam ve Tedbir Kararlarının Yerine Getirilmesine Dair Yönetmelik (ÇTÇKKY) m.7 de dikkate alınacaktır.

uyarınca yerine getirileceği hususunda fark gözetilmemiştir. Böylece İİK.'daki tedbir kararlarının yerine getirilme usulüne dair eksiklikten kaynaklı önceki tartışmalar⁹⁹ sona erdirilmiştir.

2. Yetkili Organ: Adli Destek Mağdur Hizmetleri Müdürlükleri (ADMH)

Yeni sistemde en temel değişiklik, ÇT. ve ÇKİK.'e ilişkin kararların yerine getirilmesinde icra dairesi ve icra mahkemesinin devre dışı bırakılıp; Adalet Bakanlığı bünyesinde kurulan ADMH. Müdürlüklerinin¹⁰⁰ yetkili kılınmasıdır (ÇKK m. 41/A). Yasalaşmayan ancak konuda ilk somut adım olan MHKT.'da da aynı düzenlemeye yer verildiğinden hareketle, yasa koyucunun iradesinin bu görevin Adalet Bakanlığı bünyesinde yerine getirilmesi yönünde olduğu söylenebilir¹⁰¹. ÇKK' daki anılan yenilikleri getiren 7343 sayılı Kanunun gerekçesine (m. 35) bakıldığında; 5395 sayılı ÇKK' nun temel amacının çocukların korunması, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınması olduğu; konunun çocuğun korunması gereken hallerden olması itibarıyla da anılan Kanunda bağımsız bir kısım olarak düzenlendiği belirtilmektedir. Ancak mahkeme kararlarının icrasında ADMH. Müdürlüklerinin yetkili kılınmasına dair tercihle ilgili bir açıklamaya rastlanmamaktadır.

İcra dairesi ve mahkemesinin görevlerinin sona ermiş olması kuşkusuz isabetli bir adımdır. Ancak adliye çatısı altındaki, Adalet Bakanlığı bünyesindeki ADMH. müdürlüklerinin ilam ve tedbir kararlarının yerine getirilmesindeki yetkili organ olarak en iyi tercih olduğu noktasında soru işaretleri mevcuttur. Bu bağlamda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün ve taşra teşkilatı bağlamında aile ve sosyal hizmetler il müdürlüklerinin görevlendirilmesi daha yerinde olabilirdi¹⁰². Zira çocuklara ilişkin çoğu faaliyet ve hizmet bakımından görevlendirilmiş Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü varken, bir başka bakanlık bünyesindeki bir

⁹⁹ Konu hakkında bilgi için bkz. Özbay, 44 vd; Gayretli Aydın, 20-21; Belgin Güneş, 35.

¹⁰⁰ ADMH. Müdürlüğü bulunmayan yerlerde kararların yerine getirilmesinin Adalet Bakanlığı'nca belirlenen hukuk mahkemeleri yazı işleri müdürlüğü tarafından gerçekleştirileceği ÇKK m.41/A, III hükmünde ve bu hükmü tekrarlayan ÇTÇKİK m. 10/f.2'de düzenlenmiştir.

¹⁰¹ Mardin, 205. ÇKK' nun 41/A vd maddeleri, yeni sistem kurgusuna yönelik ilk adım olduğuna değindiğimiz, ancak yasalaşmayan MHKT m. 16 ile pek çok yönden benzerlikler içermektedir.

¹⁰² Mardin, İcra, 47-48; Mardin, 206; Belgin Güneş, 43; yine bkz. Sarısözen, 94; Aydın Güven, Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair İlamların İcrası, (Ankara: 2016), 216.

idari kurumun ayrıca görevlendirilmesinin gerekli olup olmadığı düşünülebilir. Mahkeme kararlarının icrasında yer alacak psikolog, pedagog, çocuk gelişimcisi, sosyal çalışmacı gibi uzmanlarla prosedürün yerine getirilmesiyle, sistemin işletilmesi bağlamında çok farklılık olmayacak olsa dahi; çocukla ilgili faaliyet ve hizmetlerin bütünlük çerçevesinde yerine getirilmesinin spesifik bir kurumun görev alanında değerlendirilmesi belki daha isabetli olabilirdi. Zira mevcut durumda çocuklarla ilgili çoğu konuda önleyici tedbirleri uygulamada yetkili kılınan ile mahkeme kararlarının icrasında yetkili kılınan kurumların aynı olmaması, sorunlara yol açmayacak olsa dahi, bürokratik işlemlerin artmasına ve zaman kaybına neden olabilir¹⁰³. Bu durumun da sujenin çocuk olduğu işlemlerin hassasiyeti bakımından, zamanın özellikle önemli olduğu durumlarda sıkıntılara neden olabileceği riski mevcuttur. Nitekim yeni yürürlüğe giren ÇTKİKY’de, yönetmelik taslağında daha önce yer almayan 9.maddeye yer verilmesi, bu yöndeki eleştirilerin dikkate alındığına işaret eder niteliktedir. Anılan yönetmelik hükmüne göre; uzman veya öğretmenler ÇT. ve ÇKİK.’e dair işlemleri yürütürken, koruyucu ve destekleyici tedbir uygulanması yönünde kanaate ulaşırlarsa, durumun aile ve sosyal hizmetler il müdürlüğüne bildirileceği düzenlenmiş; hiç değilse gerekli hallerde bir işbirliğinin kapısı aralanmıştır.

Belirtilmesi gereken bir diğer husus; ÇT. ve ÇKİK.’e ilişkin kararların yerine getirilmesinde daha önce İİK sistemi uyarınca icra müdürü ve uzman görevli yer almaktayken; artık sadece ADMH. müdürlüklerince görevlendirilecek uzmanların (uzman sayısı yeterli olmazsa ayrıca öğretmenlerin) yer alacak olmasıdır (ÇKK m. 41/A, V)¹⁰⁴.

Karşılaştırmalı hukuk çerçevesinde, bu tür mahkeme kararlarının yerine getirilmesinde çocuk koruma kurumu, gençlik dairesi ve bazen mahkemelerin kendi altyapı sistemlerindeki uzmanların görevli kılındığı¹⁰⁵ görülmektedir.

¹⁰³ Mardin, 206.

¹⁰⁴ Doktrinde kişisel ilişkinin kurulması tekrarlayan süreçler içerdiğinden, her ilişki kurulmasında farklı bir uzman yerine aynı uzmanlar veya öğretmenler aracılığıyla kararların icrasının çocuğun üstün yararına hizmet edebileceği ifade edilmiştir (Gayretli Aydın, 24). Öneri ilk başta kulağa güzel gelse de, bu süreçlerin içerisinde yer alacak olan her çocuk açısından objektif şekilde gerçekleştirilebilecek şekilde bir uzman&öğretmen atama sistemi geliştirilebilirse anlamlı olacağı düşüncesindeyiz. Zira her çocuk Devletin sunduğu hizmetten ve sistemin koruyucu şemsiyesinden şüpheye yer vermeksizin aynı koşullar altında faydalanmalıdır.

¹⁰⁵ Yaptırımların uygulanmasının aile mahkemesinin görevine dahil edilmesinin daha yerinde olacağı yönünde Mardin, İcra, 209-210.

3. Mahkeme Kararlarının Yerine Getirileceği ‘Teslim Mekanları’ nın Belirlenmesi

ÇT. ve ÇKİK.’ e dair ilam veya tedbir kararlarının yerine getirilmesine dair işlemler ADMH. müdürlüklerince belirlenen ‘teslim mekanları’ nda gerçekleştirilir (ÇKK m. 41/D, I). Teslim mekanı bu tür kararların yerine getirildiği çocuk dostu olarak düzenlenen ortamlar olarak tanımlanmış olup (ÇTÇKİKİKY, m. 4, I, k) yeni sistemde öngörülmüştür. İİK’ da bu konuda hüküm bulunmayıp, ÇT. ve ÇKİK.’ e dair kararların icrası genellikle çocuğun yerleşim yerinde yahut bulunduğu yerde gerçekleşmekteydi. Bunun da eski sistemin işleyişi çerçevesinde uygulamada üzücü ve sıkıntılı durumların yaşanmasına sebep olduğu aşikardır. ÇKK m. 41/D, II uyarınca müdürlüğün talebi üzerine valilikler ve belediyeler tarafından elverişli teslim mekanları belirleneceği, yoksa da oluşturulacağı düzenlenmiştir. ADMH. müdürlüklerinin adliye çatısı altında konumlandığı düşünülürse; hiç değilse teslim mekanlarının adliye dışında oluşturulması, çocuğun kendini huzurlu ve rahat hissedeceği ortamlar olması önem arz etmektedir. Örneğin; çocuğun bedensel ve ruhsal gelişimine uygun yerler olarak, ‘çocuk oyun alanları içeren aile yaşam merkezleri’, kreşler, gençlik merkezleri, sosyal hizmet merkezleri gibi alanlar teslim mekanı olarak uygun olacaktır¹⁰⁶. Teslim mekanlarının niteliği, oluşturulmasında gözetilecek standartlar ve nasıl işleyeceği, güvenliğinin sağlanmasına yönelik tedbirler, kamu kurum ve kuruluşlarının sunacağı destek ve ilgili diğer hususlar ÇTÇKİKİKY m. 19 vd. hükümlerinde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

‘Çocuk görüşme merkezleri’ olarak da adlandırılan teslim mekanlarının oluşturulmasında yakın zamanda gelişen uygulamaya baktığımızda; aile yaşam merkezleri, sosyal hizmet merkezleri, gençlik merkezleri, kreş ve anaokulları, millet bahçe ve odaları gibi çocukların ebeveynleri ile kaliteli zaman geçirmesine imkan verecek alanların değerlendirmeye alındığı görülmektedir¹⁰⁷.

Karşılaştırmalı hukuk çerçevesinde, bazı yabancı hukuk sistemlerinde bu tür teslim mekanlarının kararlaştırıldığı; bazılarında ise kişisel ilişki düzenlemesinin kapsamına göre; anne veya babanın, büyükanne-büyükbaba veya başkaca yakın akrabasının yerleşim yerinin, kamusal alanda belirlenmiş

¹⁰⁶ <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/velayet-altindaki-cocuklarin-teslimi-icin-tasarlanan-ozel-alanlar-yeni-yilda-faaliyete-baslayacak/2442046> (E.T: 25.06.2022); Gayretli Aydın, 25.

¹⁰⁷ <https://magdur.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/cocuk-tesliminde-icra-donemine-son-veren-yeni-uygulama-hizla-yayginlastiriliyor>, (E.T: 08.09.2022).

bir yerin veya çocuklara ilişkin ortamların kişisel ilişkisinin kurulacağı mekanlar olarak kararlaştırılmasında mahkemelerin takdir yetkisi olduğu gözlenmektedir.

Son olarak belirtmek gerekir ki; çocuğun üstün yararının, kişisel ilişkisinin 3. bir kişi olarak uzman (psikolog, pedagoğ, çocuk gelişimci vb.) veya öğretmen refakatinde gerçekleşmesini gerektirdiği yönünde bir mahkeme kararı varsa, kişisel ilişki teslim mekanında bu kişiler refakatinde gerçekleştirilir. Anılan kişiler bu süreçte gerekiyorsa mesleki müdahalelerde bulunarak, gözlem ve tespitlerini içeren bir tutanak tanzim eder. Çocuğun üstün yararı gerektiriyorsa, tutanak kişisel ilişki kararını vermiş olan aile mahkemesine sunulur (ÇTÇKİK m. 38).

4. ADMH Müdürlüklerinin İşlem ve Kararlarına Karşı Şikâyet ve İtiraz Usulü

Yeni sistem çerçevesinde ÇKK' na eklenen hükümlerde getirilen diğer bir olumlu yenilik, ÇT. ve ÇKİK.' e dair ilam ve ihtiyati tedbirlerin uygulanmasına ilişkin müdürlüklerin yaptığı işlem ve verdiği kararlara karşı şikâyette bulunulacak merciinin icra mahkemesi değil, aile mahkemesi olarak belirlenmiş olmasıdır. Buna göre, bu tür mahkeme kararlarının yerine getirilmesine ilişkin müdürlüğün işlem ve kararlarına karşı, öğrenme veya tebliğ tarihinden itibaren bir hafta içinde, işlemi yapan müdürlüğün bulunduğu yer aile mahkemesine şikâyette bulunulabilir (ÇKK m. 41/E, I). Mahkemeye işlemlerin yerine getirilmesini durdurma; dosya üzerinden yahut gerekli görüldüğü hallerde ilgilileri dinleyerek ivedilikle karar verme hususunda takdir yetkisi tanınmıştır (ÇKK m. 41/E, II). Mahkemenin şikâyet üzerine verdiği karara karşı da tebliğ tarihi itibarıyla bir hafta içerisinde 'itiraz' olanağı sunulmuştur (ÇKK m. 41/E, III). Anılan hükümde itiraz incelemesi için dosyanın o yerde aile mahkemesinin birden fazla dairesi bulunuyorsa, numara olarak kendisini izleyen daireye gönderileceği ve diğer durumlarda hangi mahkemeye gönderileceği sırayla düzenlenmiştir. Doktrinde bu hükümde gönderilecek mahkemelerin ilk derece mahkemesi olması ve birbirlerine olan konumları bağlamında itiraz usulünün etkin şekilde işletilebileceğinin şüpheli olduğu dile getirilmiştir. Yine hükmün kapsamı, içeriği, itiraz sebepleri de düzenlenmemiş olduğundan; şikâyet sebeplerinin sınırları, mahkemenin ertelemesi veya iptal etmesine rağmen müdürlükçe ilam veya tedbir kararının yerine getirildiği durumlarda ne gibi hukuki sonuçların ortaya çıkacağı gibi belirsizliklerden hareketle, şikâyet usulüne ilişkin daha

somut bir yasal çerçeve çizilmesi gelecekte ortaya çıkacak tartışmaları engellemek açısından yerinde olacaktır¹⁰⁸. Son olarak, itiraz üzerine verilen kararların kesin olduğu yasa koyucu tarafından hükme bağlanmıştır (ÇKK m. 41/E, III).

5. Giderlerin Adalet Bakanlığı Bütçesinden Karşlanması

Eski sistemde ÇT. ve ÇKİK.' e dair ilamların icrası İİK. hükümleri uyarınca gerçekleştirilirken, sorun doğuran konulardan bir diğeri sürece ilişkin ortaya çıkan masraflardır (icra masrafları ve başvuru harcı, uzman kişiler için bilirkişi, yol ücreti vb). Bu masrafları karşılayamayan ebeveynler çocukları ile kişisel ilişki kuramıyor yahut bunu sürdürmüyordu. Çocuk ile anne ve babası arasında kişisel ilişki kurulması çocuğun gelişimi ve üstün yararının sağlanması açısından son derece önemlidir. Uygulamada yaşanan sıkıntıları dikkate alan yasa koyucu ÇKK m. 41/H uyarınca ÇT. ve ÇKİK.' e dair ilamların veya tedbir kararlarının yerine getirilmesine ilişkin işlemleri tüm harçlardan muaf kılmış; işlemlerin yürütülmesi için yapılacak tüm masrafların (avukatlık ücreti hariç) Adalet Bakanlığı bütçesinden karşılanacağını düzenlemiştir¹⁰⁹. Mahkeme kararlarının yerine getirilmesinde anne babanın karşısına çıkan bu ciddi ekonomik engel, yasa koyucunun çocuğun üstün yararını gözeterek iradesiyle ortadan kaldırmış olmaktadır.

ÇKK m. 41/H, II (ve ÇTÇKİK m. 63) uyarınca eski sistemde eleştiri konusu olan bir diğer uygulama ele alınmıştır. ÇT. ve ÇKİK.' e dair ilam veya tedbir kararlarının yerine getirilmesi sürecinde görevlendirilen uzman ve öğretmenlere daha önce belirli bir tarife olmadığından icra müdürlüklerince farklı ücretler takdir ediliyordu. Hükümde ödeme miktarlarının belirlenmesine ilişkin düzenleme yapılması bu bağlamda yerinde olmuştur.

6. İçeriğin Çıkarılması veya Erişimin Engellenmesi

İcra İflas Kanunu' ndan farklı olarak yeni sistemde yasal olarak düzenlenen bir diğer hüküm ÇKK. m. 41/G'dir. Bu hükme (ve ÇTÇKİK m. 53' e) göre, ilgili kişiler ÇT. veya ÇKİK.'e ilişkin mahkeme kararlarının yerine getirilmesi esnasında kayda alınan ses veya görüntülerin internet

¹⁰⁸ Mardin, 204. Doktrinde yine yasa koyucunun getirdiği düzenleme ayrıntılı olmadığından; buradaki şikâyet usulünün icra iflas hukukuna özgü şikâyet yoluna büyük ölçüde benzediğinden hareketle, bu usulün işleyişine dair düzenlemelerden faydalanılabileceği dile getirilmiştir (Belgin Güneş, 62-63).

¹⁰⁹ Kanun değişikliği öncesinde doktrinde bu konudaki öneriler için bkz. Mardin, İcra, 203-204.

ortamında yayınlanması sebebiyle kişilik haklarının ihlal edildiği iddiasıyla 5651 sayılı 'İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun' m. 9 uyarınca içeriğin çıkarılmasını veya erişimin engellenmesini talep edebilir. Hüküm çerçevesinde özel olarak kişilik hakkı koruması sağlanan ilgili kişiler sadece çocuk ve anne babası olmayıp, yasal süreçte görevli olan, yer alan kişiler de bu kapsama dahildir.

7. Çocuğun Teslimine ve Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına İlişkin İlam veya Tedbir Kararlarının Yerine Getirilmesi

a. Çocuğun Teslimine İlişkin İlam veya Tedbir Kararlarının Yerine Getirilmesi

Çocuk Koruma Kanunu' nun 41/B maddesi uyarınca, ÇT.' ye ilişkin ilam yahut tedbir kararı, yükümlüsü tarafından kendi rızasıyla yerine getirilmezse; hak sahibi bunun sağlanması için müdürlüğe başvurur. Eski sistemde icra dairelerinin işleyişinden farklı olarak; müdürlük doğrudan teslim emri göndermek yerine 'her türlü iletişim vasıtası' yoluyla yükümlüyle irtibata geçerek¹¹⁰, müdürlüğün bildireceği zaman diliminde çocuğu hak sahibine teslim etmek için belirlenen yere getirmesini bildirir. Tebligat yapılma zorunluluğu olmaksızın her türlü iletişim vasıtasının kullanılmasının süreci hızlandırma düşüncesiyle olanaklı kılındığı düşünülebilir¹¹¹. Bu bildirim yapıldığı veya yükümlü ile iletişimin kurulamadığı tutanağa bağlanır. İletişimin kurulamadığı, yükümlü tarafından çocuğu belirlenen yere getirmeyeceğinin beyan edildiği veya çocuğu getirmediği durumlarda müdürlük tarafından kendisine derhal ÇKK m. 41/B, III' de yer verilen hususları içeren 'teslim emri' gönderilir. Yükümlü kişi teslim emrinde

¹¹⁰ Yakın zamanda yürürlüğe giren ÇTÇKİKY m. 25/6'da yönetmelik taslağında önceden bulunmayan bir düzenlemeye de yer verildiği görülmektedir. Buna göre; hak sahibi veya yükümlünün ceza infaz kurumunda hükümlü veya tutuklu bulunması halinde işlemlerin ceza infaz kurumu aracılığıyla gerçekleştirileceği düzenlenmiştir. Aynı düzenlemeye çocukla kişisel ilişki kurulmasıyla ilgili olarak da m.32/6'da yer verilmiştir. Yargıtay kararları da anne-babanın hükümlü veya tutuklu olduğu durumda, bunun kişisel ilişkiye engel sayılmadığı yönündedir (Yılmaz, 119).

¹¹¹ Mardin, İcra, 48; Gayretli Aydın, 24. MHKT'da yer verilen 'herhangi bir işlem veya ihtar gerek kalmaksızın' ifadesi ile tebligat yapmanın zorunlu ve gerekli olmadığına işaret edilmiş; tasarı taslağının gerekçesinde anılan iletişimin telefon gibi araçlarla gerçekleştirilebileceği, sözlü görüşmenin ispat aracı olarak tutanağa bağlanabileceği belirtilmiştir. ÇKK'daki ifade ile yükümlüyle irtibat kurma yollarının sınırlı olmadığı, önemli olanın iletişim kurmak olduğunun altı çizilmiş olmaktadır.

müdürlük tarafından bildirilen yerde ve zamanda çocuğu hazır bulundurmak durumundadır; ancak haklı bir mazeretin varlığı halinde çocuğun müdürlükçe alınıp hak sahibi ebeveyne teslim edilmesi mümkün kılınmıştır (ÇKK m. 41/B, IV). Kanaatimizce haklı mazeretin gerçekten zorunlu hallerin varlığı dışında dar yorumlanması yerinde olur. Zira çocuğun yanında yaşadığı anne ve babası tarafından sürece hazırlanması, onun sunduğu manevi destekle sürecin tamamlanması çocuğun yaşayabileceği olası psikolojik sorunları engellemek açısından önemlidir. Bu yasal süreç çocuğa ne kadar yaşamın doğal akışında işleyen bir süreç gibi hissettirilebilirse, çocuğun ruhsal gelişimi açısından o kadar iyi olur. Çocuğun teslim yerinin her ne kadar müdürlükçe belirleneceği düzenlenmişse de; yeni sistemin amaçları gözetildiğinde, çocuğun yaşadığı yere giderek yasal süreci işletmek kanaatimizce artık olanaklı olmadığı gibi, isabetli de değildir. Eski uygulamada çocukta travma derecesine varan psikolojik sorunlara neden olan hallerden biri, icra müdürü ve/veya polis memuru marifetiyle zor kullanma olduğu gibi; bunun bir de çocuğun yaşam alanında gerçekleşmesi durumu iyice ağırlaştırmaktaydı. Aralarında ciddi anlaşmazlıklar bulunan ebeveynlerinden birinin resmi kıyafetli görevlilerle birlikte tabiri caizse ‘evinin kapısına dayanması’; çocuklarda ciddi korkulara, özellikle de kişisel ilişkinin kurulmasında olduğu gibi tekrarlayan süreçlerde ebeveyne yabancılaş(tır)ma sendromunun ortaya çıkmasına sebep olmaktaydı¹¹². Bu bağlamda çocuğun yerleşim yerine/yasadığı yere gitmek yerine, müdürlüklerin belirleyeceği teslim mekanlarında yasal süreci işletmenin anılan ciddi sıkıntıları ortadan kaldırmak açısından isabetli bir adım olduğu değerlendirilebilir. Yukarıda değinildiği üzere, teslim mekanları ÇKK m. 41/D’ de düzenlenmiş olup; müdürlükçe belirlenecektir. Müdürlüğün talebi üzerine elverişli teslim mekanlarının belirlenmesinde, yoksa da oluşturulmasında valilikler ve belediyeler yetkili kılınmıştır; ayrıca araç tahsis edilerek sürücü de görevlendirilir.

b. Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına İlişkin İlam veya Tedbir Kararlarının Yerine Getirilmesi

Çocuk Koruma Kanunu m. 41/C’ de ÇKİK.’ e ilişkin olarak oldukça ayrıntılı bir düzenleme getirildiği görülmektedir. Kişisel ilişkinin kurulması tekrarlayan süreçleri içerdiğinden, burada teslim mekanlarının daha da önemli

¹¹² Mardin, İcra, 202; Gökten Koçyıldırım, Sosyal Hizmet Bakış Açısıyla Çocuk Teslimine ve Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair İlamların İcrası ve Uygulamaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, (Ankara: 2010), 318 vd.

olduğu ifade edilebilir. ÇKİK.' e ilişkin mahkeme kararları yükümlü tarafından yerine getirilmediğinde yasal sürecin başlangıç usulü ÇT.' ye ilişkin kararların yerine getirilmemesinde işletilen süreç ile (ÇKK m. 41/B, I, II) paralellik arz eder. Ancak müdürlükçe gönderilecek 'teslim emri'nde yer alacak hususlarda farklılıklar vardır. Burada dikkate değer bir nokta olarak; ÇT.' ye ilişkin teslim emrinin gereği yükümlü tarafından yerine getirilmezse, çocuğun hak sahibine teslim edilmesine ilişkin zor kullanmanın mümkün olduğu, kolluk birimlerinden yardım istenebileceği düzenlenmiştir (m. 41/B, V). Yani zor kullanma ÇKK m. 41/B çerçevesinde yine mümkün kılınmıştır. ÇKİK.' e ilişkin teslim emrinin gereği yükümlü tarafından haklı bir mazeret olmaksızın yerine getirilmediğinde ise; kendisinin disiplin hapsiyle cezalandırılacağı öngörülmüştür (m. 41/C, III,d). Tekrarlayan süreçleri ihtiva etmesi nedeniyle ÇKİK.' e ilişkin kararların yerine getirilmesinde zor kullanmaya yer verilmemesi kuşkusuz yerinde olmuştur¹¹³.

Çocuk Koruma Kanunu m. 41/C, VIII' de, ÇKİK.' e ilişkin işlemlerin çocuğun üstün yararını gözetecek şekilde yerine getirilmesi amacıyla müdürlüğün başvurusu üzerine aile mahkemesi çocuk, hak sahibi ve yükümlüyü kapsayacak şekilde 'danışmanlık tedbiri' uygulanmasına¹¹⁴ karar verebilir. Danışmanlık hizmetlerinin Aile Danışmanlık Merkezlerince sağlanması mümkündür. Aile Danışma Merkezlerinin kurulmasına ilişkin usul ve esasları ortaya koymak üzere Gerçek Kişiler ve Özel Hukuk Tüzel Kişileri İle Kamu Kurumu ve Kuruluşlarınca Açılacak Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği (R.G: 04.09.2012-28401) yürürlüktedir. Yabancı hukuk sistemlerine bakıldığında da, çoğu ülkede ayrılmış ebeveynleri bilgilendirme programı, ÇKİK. sürecine ilişkin danışmanlık hizmetleri gibi programlara yer verildiği görülmektedir. Kanımızca aynı düzenlemeye çocuk teslimine ilişkin Kanunun 41/B hükmünde de yer verilmesi yerinde olurdu. Yasa koyucu halihazırda, muhtemelen süreci hızlı işletebilmek adına, gerektiğinde kolluk kuvvetine başvurma suretiyle zor kullanmayı anılan

¹¹³ Nitekim 7343 sayılı Kanunla TMK m. 182 ve 324'e eklenen fıkralar uyarınca, koşulları oluşursa velayetin değiştirilmesinin de mümkün olabileceği yasal düzlemde ayrıca somutlaştırılmıştır. Yabancı hukuk sistemlerinin çoğunda velayetin değiştirilmesi genelde son çare olarak başvuru bir yaptırım olmakla birlikte; ebeveynler nezdinde caydırıcı gücü dikkate alınır, gerektiğinde bu yaptırımın devreye sokulabileceği; zor kullanma gibi çocuğun üstün yararıyla çoğunlukla örtüşmeyecek bir uygulamanın işletilerek konunun çözümlenmesinin (?) yerinde olmadığı açıktır.

¹¹⁴ Yasa koyucu danışmanlık tedbiriyle ilgili düzenleme getirmiş olmakla birlikte, aile mahkemesinin nasıl değerlendirme yapacağı ve bu tedbirin içeriği ve nasıl uygulanacağı konusunda açıklık yoktur.

hükümde olanaklı kıldığı için, daha ılımlı tedbir ve yaptırımlara yer verme gereği duymadığı düşünülebilir.

Çocuk Koruma Kanunu m. 41/C ÇKİK.' e ilişkin mahkeme kararlarının yerine getirilme(me)sini iki yönlü olarak ele almıştır. Bu çerçevede hak sahibinin de ilamda yahut tedbir kararında belirtilen sürenin bitiminde, kendisinden kaynaklanmayan makul sebepler hariç tutulmak üzere, çocuğu belirlenen yere getirmemesi, geç getirmesi durumlarında disiplin hapsiyle cezalandırılacağı, hakkında suç duyurusunda bulunulacağı öngörülmüştür (m. 41/C, IV). Çocukla kişisel ilişkinin kurulmasında yükümlü olan tarafın teslim emrine aykırı hareketinde, ilk önce aile mahkemesinin takdir yetkisi çerçevesinde danışmanlık tedbirine hükmedebileceğinin; hak sahibi tarafın kişisel ilişki düzenlemesinde öngörülmüş sürenin bitiminde çocuğu geç getirmesi yahut hiç getirmemesi durumunda ise hakkında disiplin hapsi uygulamasının öngörüldüğü görülmektedir. Kanaatimizce burada yasa koyucunun velayet kendisinde bulunan anne veya babaya yaptığı pozitif ayrımcılığın sebebi, disiplin hapsinin çocuğun kendisiyle birlikte yaşadığı bu kişiye uygulanmasının çocuğun üstün yararıyla örtüşmeyeceği düşüncesidir.

Çocuk Koruma Kanunu m. 41/C, VII' de ÇKİK.' e ilişkin kararların yerine getirilmesi sürecinde hak sahibinin nasıl hareket etmesi gerektiği de genel itibarıyla ele alınmıştır: Çocukla kişisel ilişki düzenlemesi talep eden taraf olarak, emrin yükümlüye tebliğini müteakip teslim saatinden en az 48 saat önce çocuğu teslim almaya geleceğini bildirmek zorundadır. Bildirimde bulunmadığı veya gelemeyeceğini bildirdiği hallerde, kişisel ilişki kurma yükümlüsünün çocuğu teslim mekanına götürme yükümlülüğü sona erer. Bu durum çocuğun ve birlikte yaşadığı kişinin kişisel ilişki kurulmasına gönüllü olup da, kişisel ilişki kurulmasına ilişkin hak sahibi görünen karşı tarafın isteksiz olduğu hallerde özellik arz eder. Zira yüklenen bu bildirim zorunluluğu ile çocuğun kişisel ilişkinin kurulup kurulamayacağı hakkında önceden bilgilenmesi suretiyle, boşa beklentiye girmesinin önüne geçilmiş olur. Ancak Kanunda hak sahibinin anılan bildirim yükümlülüğüne uymadığı ancak buna rağmen yine de kişisel ilişkinin kurulması amacıyla çocuğun yaşadığı yere gitmesi gibi bir olasılıkta yasal sürecin nasıl işletileceğine dair açıklık yoktur¹¹⁵. Kanaatimizce yetkilileri ve teslim mekanı düzenlemesini devre dışı bırakarak böyle bir davranışta bulunulması halinde, kişisel ilişkinin kurulması ancak yükümlünün buna açık şekilde rıza göstermesiyle mümkün

¹¹⁵ Mardin, 209.

olabilir. Nitekim ÇTÇKİK m. 37' de konuyla ilgili olarak, hak sahibinin tekrar müdürlükle iletişime geçmesinin bekleneceği; kendisinin çocuğu teslim almaya geleceğini bildirmesi halinde yükümlü ile tekrar irtibat kurularak sürecin ÇKİK.' e dair mahkeme kararındaki görüşme takvimine uygun işletileceği düzenlenmiştir.

Çocuk Koruma Kanunu m. 41/C' nin son iki fıkrasında ise, ilki hak sahibinin, ikincisi ise yükümlünün eylemleriyle bağlantılı olmak üzere, dosyanın işlemde kaldırılacağı haller ele alınmıştır: Hak sahibinin bildirim yükümlülüğünü yerine getirmiş olmasına rağmen, haklı mazereti bulunmaksızın, art arda iki kez yahut bir yılda üç kez gelmediği durumda; müdürlük dosyanın işlemde kaldırılmasına, teslim emrinin hükümsüz hale gelmesine karar verir (m. 41/C,XII). Çocuğu teslim almaya geleceğini bildirdiği halde bundan kaçınan ve kişisel ilişki kurulmasına gerekli önemi atfetmediği görülen hak sahibinin çocuğu belki de boş yere beklentiye sokan bu davranışı karşısında yasa koyucu hak sahibinin aleyhine olarak bu hükmü getirmiştir. Böylelikle hak sahibi çocuğuyla tekrar ilişki kurulmasını istediğinde yasal sürecin başına dönmüş olmaktadır. Hükmün son fıkrasında ise, teslim emrinin tebliğinden sonraki süreçte yükümlünün emrin gereğini en az bir yıl usulüne uygun şekilde yerine getirdiği ve izleyen dönemde de ÇKİK.' e dair mahkeme kararına uygun olarak hareket edeceğini taahhüt ettiği halde, müdürlüğün süreçte yer alan uzmanın kanaatine de başvurmak suretiyle, dosyanın işlemde kaldırılmasına ve teslim emrinin hükümsüz hale gelmesine karar verebileceği düzenlenmiştir. Yükümlü bu taahhüdüne uygun davranmazsa, hak sahibinin talep etmesi halinde yükümlüye doğrudan teslim emri gönderilir (m. 41/C,XIII).

8. Zor Kullanma (Kolluk Kuvvetine Başvurma)

Yabancı hukuklarda ÇT.' ye ve ortak velayetin yaygın olduğu düşünülürse, özellikle ÇKİK.' e ilişkin mahkeme kararlarının yerine getirilmesinde zor kullanmaya yasalarda yer verilmediği veya son çare olarak belirli koşullar altında başvurulabileceği görülmektedir. Bu ülkelerin çoğunda velayetin değiştirilmesi, çocuğun yerleşim yerinin belirlenmesine ilişkin hakkın kaybedilmesi, idari para cezası ve hapis cezası, tazminat gibi yaptırımların; common law sisteminde ek olarak sosyal hizmete ve başkaca finansal yaptırımlara ilişkin düzenlemelerin öngörüldüğü görülmektedir.

Türk hukukuna bakıldığında ise; yeni sistemin belki de en olumsuz yönü olarak, yasa koyucunun zor kullanmaya yine yer vermiş olduğu

görülmektedir: ÇKİK.' e ilişkin mahkeme kararlarının yerine getirilmesinde (ÇKK m. 41/C) bu yönde bir hükme yer verilmemiş olduğundan, zor kullanmaya başvurulmayacak olması isabetli bir gelişmedir¹¹⁶. Ancak ÇT.' ye ilişkin kararların yerine getirilmesiyle ilgili ÇKK m. 41/B, V, VI, VII fıkraları incelendiğinde zor kullanmanın ölçülülük ilkesi çerçevesinde uygulanacak son çare olarak dahi düzenlenmediği (kurumun kısıtlanmadığı) görülmektedir. Anılan fıkralara göre: Yükümlünün teslim emrinin gereğini yapmadığı hallerde, nerede bulunursa bulunsun çocuğun müdürlükçe alınarak hak sahibine teslim edileceği, kolluktan yardım alınabileceği; kolluk birimlerinin zor kullanma dahil bu talepleri derhal yerine getireceği düzenlenmiştir (f. V). Çocuğun hak sahibine tesliminden sonra yükümlü tarafından tekrar alınması halinde ise, kendisiyle iletişim kurma yahut teslim emri tebliği gerekmeksizin çocuğun beşinci fıkra gereğince hak sahibine teslim edileceği öngörülmüştür (f. VI). Yine çocuğun üstün yararının gerektirdiği hallerde müdürlüğün doğrudan beşinci maddeyi uygulayabileceği de kabul edilmiştir (f.VII). Kanaatimizce müdürlüğe fazlasıyla geniş takdir yetkisi tanınmış olup; çocuğun üstün yararının korunması açısından gerçek anlamda gereklilik doğuran spesifik hallerin açıkça düzenlenmesi isabetli olurdu. Bu bağlamda anılan hüküm gerekçeli ve istisnaen uygulanmalıdır.

Eski sistemle (bkz. İİK m. 25/I) karşılaştırıldığında zor kullanma ve kolluk kuvvetinin yasal süreçteki rolü bağlamında pek değişikliğe gidilmediği görülmektedir. Yasa koyucunun, çocuğun bulunduğu yerde değil de teslim mekanında hazır bulunmasına yönelik yeni değişiklikle çocuğun üstün yararını gözeten yaklaşımı, zor kullanma kurumunun gözden geçirilmesi yönünde geçerli olmamıştır. Zor kullanma kurumuna yönelik bu eleştiriler zor kullanma kurumunun tamamen yasaklanması isteği olarak anlaşılmalıdır. Zira doktrinde de isabetle belirtildiği gibi¹¹⁷; çocuğun üstün yararını gözeterek verilen mahkeme kararlarının yerine getirilmemesinde devreye giren bir prosedür olduğu düşünülürse, hakların hiçbir zorlama olmadan korunması bazı durumlarda mümkün olmayacaktır. Burada kilit nokta, kolluk kuvvetine başvurmanın ve zor kullanmanın ölçülülük ülkesi çerçevesinde, insan onurunu zedelemeyecek şekilde uygulanması, son çare olarak (ör: çocuğun acilen teslim edilmesini gerektiren, yurtdışına kaçırma durumu vb gibi hallerde; tüm tedbir ve yaptırımlara rağmen sonuç alınamayacağının açıkça anlaşıldığı ve

¹¹⁶ Doktrinde zor kullanılmaması, özellikle uzman görüşlerine göre hareket edilmesi yönünde Cem Baygın, *Soybağı Hukuku*, (İstanbul: 2010), 119; Serdar, 773; Yılmaz, 135.

¹¹⁷ Mardin, 211.

tüm hallerde çocuğun üstün yararına uygun olmak üzere) devreye sokulmasıdır¹¹⁸. Zor kullanmaya bazı ülkelerin mevzuatlarında ve kültürlerinde yer verilmediği; bazı hukuk sistemlerinde doğrudan çocuğa yöneltilmesi dahi, tarihsel süreçte uygulamada yaşanan sorunların ardından son çare olarak istisnaen uygulandığı görülmektedir.

9. İhlal ve Yaptırım

Eski sistemde ÇT.' ye ve ÇKİK.' e ilişkin mahkeme kararlarına uyulmaması durumunda öngörülmüş olan (İİK m. 341) tazyik hapsinin yerini ÇKK m. 41/F uyarınca hükme bağlanan 'disiplin hapsi'nin¹¹⁹ aldığı görülmektedir. Hükme göre ÇT.' ye ilişkin mahkeme kararlarının yerine getirilmesine dair teslim emrine aykırı davranılması halinde üç aya kadar; ÇKİK.' e ilişkin mahkeme kararlarının yerine getirilmesine dair teslim emrine aykırı davranılması halinde üç günden on güne kadar disiplin hapsi söz konusu olabilecektir. Yine ÇKİK. çerçevesinde çocuk kendisine teslim edilen hak sahibinin mahkeme kararında belirtilen sürenin bitiminde çocuğu belirlenen yere getirmemesi halinde üç aya kadar disiplin hapsi öngörülmüştür¹²⁰. Her iki durumda da bir ay içinde bu konuda şikâyetin mümkün olduğu düzenlenmiş olup; şikâyete bakacak görevli ve yetkili mahkeme, işlemi yapan müdürlüğün bulunduğu yer aile mahkemesidir.

Yabancı hukuk sistemlerinde öngörülen tedbir ve yaptırımlara bakıldığında, kapsamı ülkeden ülkeye değişen bir çeşitlilik gözlenmektedir. İdari para cezası ve hapis cezası gibi yaptırımlara yer verilmekle birlikte; Almanya örneğinde olduğu gibi, bu mekanizmaların etkin şekilde işletilemediğine yönelik AIHM kararlarıyla da somutlaşan eleştiriler mevcut olup, doktrinde kişisel ilişki sürecinin yönetilmesinde kayyım atanmasının değerlendirilmesine yönelik öneriler getirilmiştir. Başka bazı uygulamalar öncelikle para cezasının; işlevsel olmadığı noktada hapis cezasının devreye

¹¹⁸ Mardin, 211; Mardin, İcra, 202.

¹¹⁹ Bkz. Hakan Pekcanitez ve Mine Akkan, "7343 Sayılı Kanunla İcra ve İflas Kanunu'nda Yapılan Değişikliklerin Zaman Bakımından Uygulanması", Türkiye Barolar Birliği Dergisi 35, S.161, (2022) 289 vd.

¹²⁰ ÇKİK. sürecinde velayetin kendisinde bulunduğu ebeveynin mahkeme kararını ihlal etmesinde karşılaştığı hapis cezasının; hak sahibi ebeveynin çocuğu öngörülen sürede geri getirmemesiyle kişisel ilişki düzenlemesini ihlal etmesinde karşılaştığı cezaya göre çok daha kısa süreli olduğu öngörülmektedir. Kanaatimizce yasa koyucunun bu yaklaşımı; çocuğu, yanında yaşadığı, velayetin kendisinde bulunduğu anne veya babadan uzun süre ayrı bırakmama gayesiyle çocuğun üstün yararını gözetmesi sebebiyledir.

sokulmasını öngörmektedir. Yine velayet hakkının değiştirilmesi/kaldırılması yaptırımının da çoğu ülkede yasal düzlemde öngörüldüğü ancak bir kısmında nadiren uygulamasına gidildiği söylenebilir. Aynı şekilde mahkeme kararının yerine getirilmesine yönelik zor kullanmaya bazı ülkelerin mevzuatlarında hiç yer verilmediği; yer veren ülkelerde ise son çare olarak uygulanacağını düzenlendiği görülmektedir. İdari para cezası dışında, bazı ülkelerde ÇKİK.' e ilişkin kararlara aykırılık halinde; hak sahibinin yaptığı seyahat, konaklama, yargısal süreci işletmek için mahkemeye başvurulduğunda vekalet ücreti gibi masrafların tazmin edilebileceği kabul edilmektedir. Common law sisteminde görülen bir diğer uygulama mahkeme kararı uyarınca yükümlülüklerini yerine getirmeyen ebeveynin ücretsiz şekilde sosyal hizmet faaliyetleri yerine getirme yükümlülüğü altına sokulmasıdır. Bazı ülkelerde yurtdışına çıkma yasağı, ehliyet ve/veya çocuğun pasaportuna el koyma, ağır hallerde vatandaşlıktan çıkarmaya kadar gidebilen bir perspektifte tedbir ve yaptırım mekanizmalarına yer verildiği gözlenmektedir.

Karşılaştırmalı hukuk sistemlerine bakıldığında pek çok ülkede danışmanlık hizmetlerinin de süreçte etkin olduğu 'arabuluculuk' kurumunun devreye sokulduğu yine bir diğer gözlemdir. Ülkemizde 6335 Sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu (HUAK) yürürlüktedir. Yine Gerçek Kişiler ve Özel Hukuk Tüzel Kişileri ile Kamu Kurumu ve Kuruluşlarınca Açılacak Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği ile, aile danışma merkezleri düzenlenmiş ve bu merkezlere, boşanma öncesinde arabuluculuk hizmetleri sunma görevi verilmiştir (ADMY m. 16/1-e). Fakat uygulamada aile uyuşmazlıklarının çözülmesi noktasında arabuluculuğun halihazırda etkin olduğu söylenemez; özellikle boşanmanın kesinleşmesinden sonra velayetin yeniden düzenlenmesine ilişkin taleplerin tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyeceği uyuşmazlıklardan olması ve arabuluculuğa elverişli sayılmaması (HUAK m. 1) bunun en önemli gerekçelerinden olmaktadır¹²¹. İş bu sebeple Adalet Bakanlığı'na aile hukukuna ilişkin

¹²¹ Doktrinde görüşünü paylaştığımız *Özbek*'e göre, uyuşmazlığın aile arabuluculuğuna konu olmasıyla sonuçta yapılan anlaşmanın icra edilebilirliğini ayırt etmek gerekir. Velayet ve velayetin kendisine bırakılmadığı eşin müşterek çocukla şahsi münasebet tesisi gibi tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edemeyeceği konularda da aile arabuluculuğuna başvurulabilmesi mümkündür; fakat aile arabuluculuğu sonunda yapılan anlaşma hakim onayı ile geçerlilik kazanabilir. Hakim bu süreçte anlaşmayı çocuğun üstün yararı bakımından kendiliğinden denetler ve tarafların irade beyanını huzurunda tespit ederek aile arabuluculuğu sonunda yapılan anlaşma doğrultusunda hüküm kurabilir. Bu şekilde aile arabuluculuğu ile arzu edilmek istenen amaca ulaşılmış olur (Bkz. Mustafa Özbek, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, (Ankara: Yetkin, 2022), B.5, 1043). *Demircioğlu* da

uyuşmazlıklar için arabuluculuğa başvurunun zorunlu dava şartı olarak öngörülmesine ilişkin çalışmalar yürütüldüğü ve buna ilişkin bir kanun değişikliği taslağı oluşturulduğu bilinmektedir¹²². Doktrindeki bazı görüşlere göre, aile uyuşmazlıklarının arabuluculuk yoluyla çözümlenmesinin yasal düzenlemelerle desteklenmesi gerektiği belirtilmektedir¹²³.

Kanaatimizce ÇT.' ye ve ÇKİK.' e ilişkin mahkeme kararlarının yerine getirilmesinde mutlaka aile arabuluculuğu sisteminin entegre edilmesi üzerinde durulmalıdır. Aile uyuşmazlıklarının arabuluculuk yoluyla çözümlenmesinin en büyük faydası çocuğun üstün yararının korunmasının sağlanmasıdır. Ayrıca, aile arabuluculuğu sayesinde gerek boşanma aşamasında gerek boşanma sonrası aşamada ebeveynler arasındaki gönüllü olarak iletişimin sürdürülmesi sağlanarak çocuğun bu süreci en az zararlarla atlattığı mümkün olabilecektir. Zira anne ve baba gönüllü olarak, işbirliği içinde ortak çocuğun üstün yararı doğrultusunda hareket etmediği sürece; öngörülen tedbir ve yaptırımların mahkeme kararlarının yerine getirilmesinde her zaman etkin işletilemediği veya çocuğun üstün yararına hizmet edemediği ifade edilebilir.

10. Geçiş Süreci (ÇKK Geçici Madde 2)

Çocuğun teslimi ve çocukla kişisel ilişki kurulmasına ilişkin mahkeme kararlarının yerine getirilmesine ilişkin İİK (mülga hükümleri) uyarınca uygulama bulan eski sistemden ÇKK' ya eklenen yeni hükümlerin uygulanmasıyla işletilecek yeni sisteme aşamalı geçiş süreci ÇKK geçici madde 2 ile düzenlenmiştir. Bu kanuna eklenen yeni hükümlerin (dördüncü kısım) uygulanmasına ilişkin usul ve esasların Adalet Bakanlığı tarafından altı ay içinde çıkarılacak yönetmelikle düzenleneceği öngörülmüştür (ÇKK m. 41/İ, 47, geçici m. 2). Nitekim "Çocuk Teslimi ve Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına İlişkin İlam ve Tedbir Kararlarının Yerine Getirilmesine Dair

buradaki arabuluculuğun, sürecin sonunda temin edilecek anlaşmaya belirli prosedürlerin tamamlanmasını müteakip icra kabiliyeti tanınmasını sağlayan bir faaliyet değil; somut uyuşmazlığın çözümlenmesine ilişkin tercih ve teşvik edilmesi gereken bir yöntem olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir (Huriye Reyhan Demircioğlu, "Aile Hukuku Uyuşmazlıkları Bakımından 6325 Sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu'nun Uygulanabilirliği", Türkiye Adalet Akademisi Dergisi 6, S.23, (2015), 80).

¹²² Bkz. Levent Börü, Aile Arabuluculuğu Konusunda Güncel Gelişmeler, II. Uluslararası Kadın ve Hukuk Sempozyumu, 8-9 Mart 2019, Türkiye Barolar Birliği, (Ankara: 2019), 1043-1061.

¹²³ Özbek, 1025 vd; Mardin, 200.

Yönetmelik” (ÇTÇKİKY) 4.08.2022’ de Resmi Gazete’ de yayımlanmak suretiyle yürürlüğe girmiştir.

Yeni sistem ülkenin her yerinde aynı anda uygulanmaya başlamamış¹²⁴; pilot bölge uygulama modeli üzerinden başlatılmıştır. Yeni hükümlerin uygulanmasına Adalet Bakanlığının belirlediği il veya ilçelerde başlanacağı; yönetmeliğin yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla en geç bir yıl sonunda tüm ülkede uygulanacağı düzenlenmiştir (ÇKK geçici m. 2/2, ÇTÇKİKY geçici m. 1/1, 4). Pilot bölge uygulamalarının genelde organizasyonel ve kurumsal aşamaların tamamlanması, oluşacak uygulamaya dair öngörü sağlaması gibi yararları bulunmakla birlikte; mahkeme kararlarının yerine getirilmesinin burada kişilerin ve özellikle çocukların adalete erişimi noktasındaki hassasiyeti ve önemi nedeniyle, belki gerekli altyapının ve organizasyonun tamamlanmasının ardından yeni hükümlerin tüm ülkede aynı zamanda uygulanmaya başlaması daha yerinde olabilirdi¹²⁵.

ÇKK geçici m. 2 uyarınca, İİK’ nun yürürlükten kaldırılan hükümleri m. 25, 25/a, 25/b’ nin uygulanmasına pilot bölgeler dışında devam edilecek; ülke genelinde uygulamaya en geç 1.5 yılın (yönetmeliğin yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla 1 yılın) sonunda geçilmesine dair planlamayla anılan hükümlerin varlığı da sona erecektir. Aynı durum İİK m.341 bakımından söz konusu değildir. Zira hükmün yürürlüğe girdiği 30.11.2021 sonrasında ÇT. ve ÇKİK’ e ilişkin ilamların uygulanmasına muhalefet edilmesine ilişkin şikâyetlerde - pilot bölge olup olmadığı fark etmeksizin-İİK m. 341 değil, ÇKK m. 41/F uygulanacaktır. Bu bağlamda şikâyetleri incelemekle görevli mahkeme icra mahkemesi değil, aile mahkemesi olacaktır.

VI. SONUÇ

Çocuk teslimine ve çocukla kişisel ilişkinin kurulmasına ilişkin mahkeme kararlarının yerine getirilmesinde uygulama bulan ve çok eleştirilen İİK hükümleri nihayetinde yürürlükten kaldırılmış; 7343 sayılı Kanunla Çocuk Koruma Kanunu’ na eklenen dördüncü kısım bünyesinde yer verilen hükümlerle yeni bir sistem öngörülmüştür. Ayrıca Yargıtay’ ın halihazırda

¹²⁴ Geçici madde kapsamında kalan hükümlerin uygulama tarihinin Adalet Bakanlığı resmi sitesinde duyuruyla belirlenecek olması doktrinde ülke genelinde hangi hükümlerin uygulanacağına noktasında oluşacak belirsizliğe ve uygulamada sorunlara yol açabileceği belirtilerek eleştirilmiştir. Eleştiriler, ÇKK geçici madde 2 ve zaman bakımından uygulanmaya ilişkin bilgi için bkz. Pekcanitez ve Akkan, 262, 295, 282 vd.

¹²⁵ Mardin, 213.

kabul ettiği, çocukla kişisel ilişkinin kurulmasının engellenmesi halinde velayetin değiştirilebilmesi imkanı aynı Kanun ile TMK'ya bu yönde eklenen hükümlerle yasal düzlemde somut olarak vurgulanmıştır. Tüm hükümler değerlendirildiğinde eksikleri bulunmakla birlikte çocuk hakları bağlamında oldukça olumlu bir gelişme olarak kabul edilebilirse de; nihai değerlendirmenin yeni değişikliklerin uygulanmasıyla ortaya çıkan sonuçlar çerçevesinde yapılması uygun olacaktır.

Çocuk Koruma Kanunu uyarınca öngörülen yeni sistemin getirdiği gelişmelere değinmek gerekirse: ÇT. ve ÇKİK.'e ilişkin kararların yerine getirilmesi artık Adalet Bakanlığı bünyesinde kurulan ADMH. Müdürlüklerince ve kurumca görevlendirilen uzmanlar aracılığıyla gerçekleştirilecektir. Kanaatimizce yeni sistemde ön plana çıkan 'uzman'ların süreçte gerçek anlamda etkin rol alması kararların icrasının çocuk üzerindeki olası olumsuz etkilerini en aza indirmek açısından büyük önem arz etmektedir. Uzmanların (ve rehber öğretmenlerin) yeni sistemin işleyişinde, bir başka deyişle mahkeme kararlarının yerine getirilmesindeki etkin rolü sadece sürecin işletilmesine ilişkin işlemlerle de sınırlı değildir. Kişisel ilişki kurulması sürecinde çocuğun hak sahibi ile görüşmeyi kabul etmeyerek süreci başında sekteye uğratabileceği durumlar da yaşanabilir. Bu gibi hallerde uzmanlar ve rehber öğretmenler çocukla ve taraflarla ayrı görüşmeler gerçekleştirmek; ileriye dönük sorun tespitlerini ve çözüm önerilerini içerecek şekilde plan hazırlamak suretiyle, kişisel ilişkinin sonraki dönemde uygun şekilde gerçekleşmesi için mesleki müdahalelerde bulunur (ÇTÇKİK m. 39)¹²⁶. Yerinde bir gelişme olarak 'çocuk teslim mekanları' getirilmiş; çocuğun bulunduğu yerden alınması uygulaması sona ermiştir. Ancak bu mekanların adliye çatısı altında çocuğun sürecin resmiyetini hissedeceği şekilde değil; amacına göre tasarlanmış yerlerde olması uygun olacaktır. Uygulamada da altyapının bu şekilde oluşturulmaya başlandığı görülmektedir. Bir diğer önemli gelişme, ekonomik açıdan zorda olan ebeveynin çocuğuyla olan ilişkisini sürdürbilmesine yönelik; mahkeme kararlarının yerine getirilmesine ilişkin işlemlere dair, avukatlık ücreti

¹²⁶ Bununla birlikte belirtmek gerekir ki; çocuğun kişisel ilişki kurmayı reddettiği her durumda, velayet hakkını elinde bulunduran anne yahut babanın etkisi altında kaldığı gibi iddialarla, çocuğun net olarak duygu ve düşünceleriyle karşı koyduğu durumda, diğer ebeveyn ile kişisel ilişkiye zorlanması da yerinde değildir (Erlüle, 230-231; Öztan, 791; ayrıntılı olarak bkz. İmamoğlu, 856). Ancak Yönetmelik ile kişisel ilişkinin kurulmasına yönelik süreçte olumlu bir sonuç alabilmek açısından uzmanlar ve rehber öğretmenlere bu yönde somut ve aktif bir çaba gösterme yükümlülüğü getirilmiştir.

haricinde, tüm giderlerin artık Adalet Bakanlığı bütçesinden karşılanacak olmasıdır.

Bu gelişmelere rağmen, yeni sistemde soru işareti yaratan ve/veya olumsuz şekilde muhafaza edilen durumlar da yok değildir. Örneğin; çocuklara dair pek çok faaliyet ve hizmetin bünyesinde toplandığı Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü yerine neden ADMH. Müdürlüklerinin tercih edildiği yasa koyucunun iradesinden açıkça anlaşılammaktadır. Bu soru işareti ancak yeni uygulamanın sonuçlarının ortaya çıkmasıyla yanıt bulabilecektir. Bununla birlikte yakın tarihte yürürlüğe giren ÇTÇKİKY (Yönetmelik)' nin 9.maddesi uyarınca uzman veya öğretmenler ÇT. ve ÇKİK.' e dair işlemleri yürütürken, koruyucu ve destekleyici tedbir uygulanması yönünde kanaate ulaşırlarsa, durumun aile ve sosyal hizmetler il müdürlüğüne bildirileceği düzenlenmiş; hiç değilse gerekli hallerde kurumlar arası bir işbirliğinin kapısı aralanmıştır.

ÇKK' na eklenen yeni hükümler çerçevesinde uygulanacak yeni sistemin görünen en olumsuz yönü ise, ÇT.' ye ilişkin mahkeme kararlarının yerine getirilmesine ilişkin olarak, zor kullanmanın muhafaza edilmiş olmasıdır; ÇKİK' e ilişkin hükümlerde zor kullanmaya yer verilmemiş olması ise kuşkusuz isabetli olmuştur. Zor kullanmaya yabancı hukuk sistemlerinde ya hiç yer verilmemekte ya da son çare olarak istisnaen uygulanmaktadır. ÇT. ve ÇKİK.' e dair ilam ve ihtiyati tedbirlerin uygulanmasına ilişkin müdürlüklerin yaptığı işlem ve verdiği kararlara karşı şikâyette bulunulması mümkün kılınmıştır; ancak şikâyete ilişkin daha somut bir yasal çerçeve çizilmesi yerinde olacaktır. Eski sistemde ÇT.' ye ve ÇKİK.' e ilişkin mahkeme kararlarına uyulmaması durumunda öngörülmüş olan tazyik hapsinin yerini 'disiplin hapsi'nin aldığı görülmektedir. Hapis cezasına bazı yabancı hukuklarda hiç yer verilmediği, bazılarında etkinliğinin ve uygulanmasının tartışıldığı söylenebilir de; caydırıcılık bağlamında işlevsel olarak uygulandığı ülkeler de mevcuttur. Kanaatimizce karşılaştırmalı hukuk sistemlerinde de görüldüğü üzere hapis cezasından önce uygulanmak üzere, daha ılımlı (ancak caydırıcı nitelikte olması koşuluyla) bir yaptırım olarak para cezasına ilişkin bir hükme de yeni sistemde yer verilebilirdi.

Çocuk Koruma Kanunu m. 41/C, VIII uyarınca, ÇKİK.' e ilişkin işlemlerin çocuğun üstün yararını gözeterek şekilde yerine getirilmesi amacıyla müdürlüğün başvurusu üzerine aile mahkemesi çocuk, hak sahibi ve yükümlüyü kapsayacak şekilde 'danışmanlık tedbiri' uygulanmasına karar verebilir. Söz konusu düzenleme de yenidir. Yabancı hukuk sistemlerine

bakıldığında da, çoğu ülkede ayrılmış ebeveynleri bilgilendirme programı, ÇKİK. sürecine ilişkin danışmanlık hizmetleri gibi programlara yer verildiği görülmektedir. Kanaatimizce aynı düzenlemeye çocuk teslimine ilişkin Kanunun 41/B hükmünde de yer verilmesi yerinde olurdu. Danışmanlık hizmetinin Aile Danışmanlık Merkezlerince sağlanması mümkündür. Aile Danışma Merkezlerinin kurulmasına ilişkin usul ve esaslar ise Gerçek Kişiler ve Özel Hukuk Tüzel Kişileri İle Kamu Kurumu ve Kuruluşlarınca Açılacak Aile Danışma Merkezleri Yönetmelik tarafından ortaya konulmuştur.

Karşılaştırmalı hukuk ve Türk hukukundaki gelişmeler çerçevesinde, yasa koyucular çeşitli tedbir ve yaptırım mekanizmalarıyla ÇT. ve ÇKİK.' e ilişkin mahkeme kararlarının yerine getirilmesini sağlamaya çalışmaktadır. Türk hukukunda getirilen yeni sistemin etkinliği ancak zaman içinde uygulamanın gelişmesiyle değerlendirilebilecektir. Çeşitli tedbir ve yaptırım mekanizmaları, farklı bakış açıları öngören karşılaştırmalı hukuk verileri de öngörülen sistemin değerlendirilmesinde ve geliştirilmesinde bize ışık tutacaktır. Ancak konunun doğrudan çocukla ilgili, ayrıca kültürel ve toplumsal yapıyla da ilgili tabiatı itibarıyla yabancı hukuklarda da anılan mekanizmaların bazen çözüm geliştirdiği ancak her zaman etkin işletilemediği gözlenmektedir.

Son yıllarda arabuluculuğun gitgide öne çıkmaya başladığı görülmektedir. Kanaatimizce çocuk teslimine ve çocukla kişisel ilişkinin kurulmasına ilişkin mahkeme kararlarının yerine getirilmesinde mutlaka aile arabuluculuğu sisteminin entegre edilmesi gerekir. Aile uyuşmazlıklarının arabuluculuk yoluyla çözümlenmesinin en büyük faydası çocuğun üstün yararının korunmasının sağlanmasıdır. Ayrıca, aile arabuluculuğu sayesinde gerek boşanma aşamasında gerek boşanma sonrası aşamada ebeveynler arasındaki gönüllü olarak iletişimin sürdürülmesi sağlanarak çocuğun bu süreci en az zararla atlatması mümkün olmaktadır. Zira anne ve baba gönüllü olarak, işbirliği içinde ortak çocuğun üstün yararı doğrultusunda hareket etmediği sürece; öngörülen tedbir ve yaptırımların mahkeme kararlarının yerine getirilmesinde her zaman etkin uygulanmadığı veya çocuğun üstün yararına hizmet edemediği ifade edilebilir.

KAYNAKÇA

- Abik, Yıldız. “Türk Medeni Kanunu’ndaki Hükümler ve Çocuk Hukukundaki Temel İlkeler Çerçevesinde Velayette Çocuğun Yararı” *Prof.Dr. Şener Akyol’a Armağan*, İstanbul: 2011.
- Akçaal, Mehmet. “Velayetin Değiştirilmesi”. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 13, S.1, (2022):190-205.
- Aksoy Dursun, Sanem. “Çocuk İle Kişisel İlişki Kurma Hakkı ve Uygulamadaki Sorunlar”, in *Türk Medeni Kanunu Hükümlerinin Çocuk Hakları İle Uyumlaştırılması*, Editörler: Aslı Makaracı Başak, Seda Öktem Çevik, Gülen Sinem Tek. Ankara: 2021.
- Christine, Arndt, Gillian Crandles, Frances Goldsmith, Claire Gordon, Melissa Kucinski ve Marie Baronin. *Die Vollstreckung des Besuchsrechts: Ein Tabu?*. FamPra.ch, 2021.
- Baygın, Cem. *Soybağı Hukuku*. İstanbul: 2010.
- Belgin Güneş, Derya. *Çocuk Teslimi ve Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair İhlamların ve Tedbir Kararlarının Yerine Getirilmesi*. Ankara: 2022.
- Belgin Güneş, Derya. “Mağdur Hakları Kanunu Taslağı’nın Çocuk Teslimi ve Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına İlişkin Hükümlerinin Değerlendirilmesi”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 29, S.2, (2021):913-931.
- Belgin, Derya. *Çocuk Teslimi ve Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair İhlamların İcrası (İİK m. 25, m. 25/a, m. 25/b)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara: 2011.
- Birchler, Ursula. *Probleme bei der Umsetzung und Durchsetzung des Besuchsrechts - Gedanken aus dem Praxisalltag - aus einer etwas anderen Perspektive*. ZKE: 2010.
- Börü, Levent. “Aile Arabuluculuğu Konusunda Güncel Gelişmeler”, in *II. Uluslararası Kadın ve Hukuk Sempozyumu, 8-9 Mart 201*, Ankara: Türkiye Barolar Birliği, 2019.
- Büchler, Andrea, V. Benjamin Enz. *Der persönliche Verkehr, Unter besonderer Berücksichtigung des Kindeswillens*. FamPra.ch, 2018.
- Büchler, Andrea, Michel Margot. *Besuchsrecht und häusliche Gewalt*. FamPra.ch, 2011.
- Comparative Study on Enforcement Procedures of Family Rights JLS/C4/2005/06, (T.M.C. Asser Instituut), http://www.jafbase.fr/docUE/study_family_rights_synthesis_report_en.pdf, s.1-162, (E.T.: 19.05.2022).

- Demircioğlu, Huriye Reyhan. “Aile Hukuku Uyuşmazlıkları Bakımından 6325 Sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu’nun Uygulanabilirliği”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 6, S.23, (2015): 45-84.
- Dethloff, Nina. “Parental Rights and Responsibilities in Germany”. Symposium on Comparative Custody Law. *Family Law Quarterly* 39, S.2 (Yaz 2005): 315-337.
- Duderstadt, Jochen. “Einschränkung und Ausschluss im Sorge- und Umgangsrecht”. *NZ Fam*, (2020): 952-vd.
- Erlüle, Fulya. “Çocuk İle Kişisel İlişki Kurulması”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 16, S.3, (2010): 217-248.
- Erlüle, Fulya: “Alman, Avusturya ve İsviçre Medeni Kanunlarında Yapılan Revizyonlar ve Boşanmadan Sonra Birlikte Velayetin Kural Haline Gelmesi”, *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 18, S.2, (2021): 555-576.
- Erlüle, Fulya. İsviçre Medeni Kanunu’nda Yapılan Değişiklikler Işığında Boşanmada Birlikte Velayet. Ankara: 2019.
- Erlüle, Fulya. “Yargıtay Kararları Çerçevesinde Velayetin Kullanılması Kendisine Bırakılmayan Tarafın Çocuğu Ziyaret Hakkı”. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 9, S.2, (2018):259-284.
- Ferrand, Frederique: Commission on European Family Law, Parental Responsibilities- France (National Report: France), <http://ceflonline.net/wp-content/uploads/France-Parental-Responsibilities.pdf>, s. 1-39, (E.T.: 10.5.2022).
- Fulchiron, Hugues. “Custody and Separated Families: The Example of French Law”. Symposium on Comparative Custody Law. *Family Law Quarterly* 39, S.2 (Yaz 2005): 301-313.
- Gayretli Aydın, Seda. “7343 Sayılı Kanun’un Çocuk Teslimi, Çocukla Kişisel İlişki Kurulması ve Velayetin Değiştirilmesine İlişkin Getirdiği Yenilikler”. *Terazi Hukuk Dergisi*, S.187, (2022): 15-34.
- George, Robert H. “Practitioners' Approaches to Child Welfare after Parental Separation: An Anglo-French Comparison”. *Child and Family Law Quarterly* 19, S.3, (2007):337-356.
- Gref-Bohnert, Dominique. “Das Sorgerecht in Frankreich”. *DJBZ (Zeitschrift des Deutschen Juristenbundes)* 4, (2014): 154-159.
- Güven, Aydın. Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair İlamların İcrası. Ankara: 2016.
- Hennemann, Heike. § 1684 Umgang des Kindes mit den Eltern, Münchener Kommentar zum BGB, 8.A., 2020 (MüKoBGB/Hennemann)

- İmamoğlu, Selma Hülya. “Ana Baba ve Çocuk Arasında Kişisel İlişki Kurulmasında Çocuğun İradesinin Dikkate Alınması”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 70, S.3, (2021): 841-865.
- Katzenmaier, Silvia: “Frankreich”, *Ausländisches Familienrecht* (Hrsg. Prof.Dr.Saskia Lettmaier), München 2022 (beck-online, E.T: 28.05.2022).
- Koçyıldırım, Gökten. *Sosyal Hizmet Bakış Açısıyla Çocuk Teslimine ve Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair İlamların İcrası ve Uygulamaları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: 2010.*
- Lowe, Nigel V. “The Allocation of Parental Rights and Responsibilities-The Position in England and Wales”. *Symposium on Comparative Custody Law. Family Law Quarterly* 39, S.2 (Yaz 2005): 267-299.
- Mahoney, Margaret. “The Enforcement of Child Custody Orders by Contempt Remedies”. *University of Pittsburgh Law Review* 68, S.4, (Summer 2007): 835-878.
- Mardin, Çağrı: “Çocuk Teslimi ve Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına İlişkin İlamların İcrası”. Ankara: 2019.
- Mardin, Çağrı. “Enforcement of Custody and Contact Orders: Opinions on the New Provisions of The Child Protection Code”. *Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Dergisi* 18, S.51, (2022):189-218.
- Özbay, İbrahim. “Türk Hukukunda Çocuk Teslimi ve Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına İlişkin İlamların İcrası Hakkındaki Sorunlar ve Çözüm Önerileri”. *Türkiye Noterler Birliği Hukuk Dergisi* 4, S:2, (2017): 31-110.
- Özbek, Mustafa Serdar. *Alternatif Uyuşmazlık Çözümü. Ankara: Yetkin Yayınları, 2022.*
- Öztan, Bilge. *Aile Hukuku. Ankara: Filiz Kitapevi, 2015.*
- Pekcanitez, Hakan, Mine Akkan. “7343 Sayılı Kanunla İcra ve İflas Kanunu’nda Yapılan Değişikliklerin Zaman Bakımından Uygulanması”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 35, S.161 (2022): 259-297.
- Sarısözen, M. Serhat. “İcra ve İflas Hukukunda Canlı Haczi”. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 10, S.2, (2015): 53-96.
- Serdar, İlknur. “Kişisel İlişki Kurma Hakkı”. Prof.Dr.Ünal Narmanlıoğlu’na Armağan, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 9, S. Özel, (2007): 739-781.
- Serozan, Rona. *Çocuk Hukuku. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2017.*
- Stahelin, Daniel. *Kommentar zur Schweizerischen Zivilprozessordnung (ZPO). Art.343, 3.A., (2016): 2756-2769.*

Türkmen, Ahmet. “Çocuğun Kişisel İlişki Kurma Hakkı”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 26, S.2, (2020):1126-1156.

Yılmaz, Canan. “Yargıtay Kararları Işığında Çocukla Kişisel İlişki Kurulması”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni* 35, S.1, (2015): 103-141.

Yüksel, Sera Reyhani. “Üçüncü Kişilerin Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasını İsteme Hakkı”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi (Prof.Dr.Ferit Hakan Baykal Armağam)* 25, S.2, (2019) 1539-1556.

Zimmermann, Walter. “Abschnitt 8. Vollstreckung”. in *Münchener Kommentar zum FamFG* (hrsg.Thomas Rauscher), 3.A 2018 (Beck-online, E.T.10.05.2022) (MüKoFamFG/Zimmermann).

